

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

TOROCKÓ BÁNYÁSZATI ÉS ÉPÍTETT ÖRÖKSÉGÉNEK HATÁSA AZ ITT ÉLŐK IDENTITÁSÁRA, A TELEPÜLÉS FEJLŐDÉSÉRE ÉS A TURIZMUSRA

KUTATÁSI JELENTÉS

FELELŐSSÉGGEL ÉS HŰSÉGGEL

TOROCKÓ BÁNYÁSZATI ÉS ÉPÍTETT ÖRÖKSÉGÉNEK
HATÁSA AZ ITT ÉLŐK IDENTITÁSÁRA, A TELEPÜLÉS
FEJLŐDÉSÉRE ÉS A TURIZMUSRA

KUTATÁSI JELENTÉS

NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET
BUDAPEST, 2025

A Nemzetstratégiai Kutatóintézet

Torockó bányászati és épített örökségének hatása az itt élők identitására, a település fejlődésére és a turizmusra című kutatásának eredményeit összefoglaló jelentés

Kiadja a Nemzetstratégiai Kutatóintézet

Felelős kiadó: Szász Jenő, a Nemzetstratégiai Kutatóintézet elnöke

Minden jog fenntartva ©

ISBN 978-615-5639-54-8

A kutatásban közreműködő személyek ©

Készítette és szerkesztette:

Dr. Tózsér Anett

Közreműködött:

Hegyi Sándor

Lektorálta:

Borbándi Erik

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	5
1.1. A kutatás célja és módszerei.....	8
2. VASBÁNYÁSZAT ÉS VASMŰVESSÉG TOROCKÓN	10
3. TOROCKÓ NÉPI ÉPÍTÉSZETE	12
3.1. Értékvédő program Torockón.....	14
4. A TOROCKÓI HAGYOMÁNYŐRZÉS.....	18
4.1. A torockói viselet jellemzői.....	18
4.2. A torockói népi hímzés jellemzői	20
4.2. A torockói bútorfestés jellemzői	21
4.3. A torockói temetkezés	22
4.4. A torockói hagyományörzés napjainkban.....	23
5. A TOROCKÓI IDENTITÁS.....	26
5.1. A torockói lakosság jellemzői	26
5.1.1. A lakosság száma, összetétele	26
5.1.2. A településre történő beköltözések	28
5.2. Munkahelyteremtés Torockón	29
5.3. Intézmények, szervezetek működése Torockón.....	30
5.4. Torockó települési kapcsolatai	32
5.5. Torockó örökségének áthagyományozása a fiatal generációk számára.....	34
5.6. Torockó szerepe a magyarságkép formálásában	36
6. TOROCKÓ FALUSI TURIZMUSA.....	38
6.1. Bevezetés.....	38
6.2. Kihívások Torockó turizmusában	39
6.3. Torockó turisztikai kínálata	41
6.3.1. Épített örökség.....	41
6.3.2. Rendezvények	43
6.3.3. Gasztronómia	45
6.3.4. Szálláshelykínálat.....	46
6.4. A turisztikai kereslet jellemzői Torockón	47
6.5. Turisztikai szervezetek és turisztikai marketingtevékenység Torockón.....	49
6.6. Fejlesztések megvalósítása Torockón.....	51
7. ÖSSZEFOGLALÓ	55
8. IRODALOMJEGYZÉK.....	60

1. BEVEZETÉS

Torockó egyike azon településeknek, melyek megtartották évezredek szokásait és kultúrájukat, mint ahogyan Orbán Balázs írta róla: „Torockó népe, mint nagyon conservatív természetű, egész körömszakadtáig ragaszkodik ősi szokásaihoz, hagyományaihoz s egyáltalában újítás az életmód és egyebekben is bajosan tudja köztük magát megfészkelni. E ragaszkodás, ha némely dolgokban (...) hátrányos is, de másrésztől üdvös hatását sem lehet elvitatni, mert régi szokásai, jó sajátságai s nemzeti öltözködéséhez való e szívós ragaszkodásnak, a külbefolyások előli elzárkózottságnak tulajdoníthatjuk, hogy ezen alig 3000 lelket számláló népség más elemek közepette fentartá nemzetiségét, őseinek szebb tulajdonait, jó erkölcsait s festőileg szép nemzeti öltözetét. Ez utóbbi századunk mindent egy kaptára vonó törekvései dacára is oly annyira tartja magát, hogy azt letenni egyértelmű lenne a polgártársaival való meghasonlással, miért akárhány fiatal van, ki tanulási vagy másutt mulatása ideje alatt ujdivatú mezbe búvik, de hazatelepültével azt azonnal a torockóiak kegyelt öltözködésével cseréli fel.”¹

Torockó (románul Rimetea, korábban Trascău, németül Eisenburg) magyar szórványtelepülés Romániában, Fehér megyében. Egykori bányászváros, a Székelykő hármass csúcsa alatt, lakói ide betelepült székelyek. A település Erdély legnyugatibb székely végvára. A Torockói-hegységben, a Székelykő és az Ordaskő sziklavonulatának völgyében, Kolozsvártól délre, Nagyenyedtől 23 km-re északnyugatra fekszik, közigazgatásilag egy községet alkot Torockószentgyörgy településsel. A község (Torockó és Torockószentgyörgy) lakóinak száma 1015 fő. Torockó lakóinak száma körülbelül 500 fő, melynek 90%-a magyar nemzetiségű.² (1–2. kép)

1. kép: Torockó látképe

Forrás: Wikipédia, Torockó.

¹ Orbán Balázs (1868): A Székelyföld leírása. Aranyosszék. Torockói népviselet és népviseletek. Nyomtatott Panda és Frohna Könyvnyomdája, Pest.

² Péti Márton et al. (2016): A Kárpát-medencei magyarság társadalmi-gazdasági helyzete és lehetséges fejlesztési irányai: Kutatási jelentés. NSKI, Budapest; Péti Márton (szerk. 2024): A többségében magyarul beszélő településterületek földrajza – A Kárpát-medencei magyar tömbös településterületek társadalmi-gazdasági helyzetének elemzése. NSKI, Budapest; Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége; Torockó község 2021-es népességszáma. 3. táblázat. <https://www.recensamanromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive-characteristici-demografice/>. Megjegyzés: a Román Statisztikai Hivatal csak községi (több települést magába foglaló) szinten gyűjti a népességszámokkal kapcsolatos adatokat. A Torockó községet alkotó két település (Torockó és Torockószentgyörgy) népességszámára vonatkozó adatokat az interjúk alapján hivatkozzuk.

2. kép: Torockó és a Székelykő

Forrás: Wikipédia, Torockó.

A vasművesség Torockón a 14. század végén, vagy a 15. század elején – német bányászok jelenléte révén – kapott lendületet. Torockó Erdély legjelentősebb vasműves központjává vált, melynek köszönhetően bányavárossá avatták, s hosszú ideig biztosította a lakosok megélhetését. Nevét a főfoglalkozást nyújtó vasbányásztól nyerte. Taraczkának nevezik még ma is egyes lakosok a vassalakot, innen alakult a Taraczkó, később pedig a Torockó elnevezés. Pecsétje 1590-ből származik, közepén két hosszú és egy lapos ekevassal és „Insignia Toroczko 1590” felirattal. A 19. század második felében a bányák kimerülésével a vasbányászat és a vasfeldolgozás megtorpant, és ez a település fejlődését is lelassította.³

A 16. században, Erdély első fejedelme, János Zsigmond uralkodása alatt a lakosság a református vallásról áttért az unitárius vallásra, és azóta is Torockót e hit hívei lakják.⁴ Torockó volt – ahogy lakói nevezték – az unitárius Mekka: tehetős vasműves lakosai az egyik legerősebb gyülekezetet tartották fenn, saját alapítású iskolájuk bentlakásába Erdély több mint kétszáz településéről érkeztek diákok.⁵

Torockó, Erdély egykori legjelentősebb vasműves központja 2012-től a Világörökség várományosa, 2017-ben pedig hungarikum minősítést kapott.⁶ Figyelmet érdemel a falu gazdag népviselete, hímzései és bútorfestészete, valamint az 1870-es évek tűzvészei után épült száz stílusú „fehér házai”.⁷

Torockó a Kárpát-medence legrégebben és leghitelesebben fennmaradt népi építészeti együttese. A házak egyedi, csak itt jellemző stílusban épültek. Egyedi értékekkel rendelkezik Erdély számára, ugyanúgy, ahogy Magyarország számára Hollókő. Itt található a Kárpát-medence legrégebbi, 1668-ban épült, in situ megőrzött parasztháza.⁸ 1999-ben Torockó Európa

³ Furu Árpád, Szabó Bálint és Fejérdy Tamás (2006): Műemlékvédelem Torockón. Utilitas Kiadó, Kolozsvár; Torockó Kulturális és Egészségvédő Egyesület. Transylvania Trust: Torockó rövid története.

⁴ Furu et al. (2006): i.m.; Torockó Kulturális és Egészségvédő Egyesület.

⁵ Bagdán Zsuzsanna (2021): Torockó – az egy Isten és a két napfélkelte faluja. Képmás Magazin, 2021. október 26.

⁶ A világörökség listájára kerülhet az erdélyi Torockó. Ma7, 2012. február 14.

⁷ Tamáska Máté (2015): Torockó felfedezései. A műemléki tér szociográfiája. Kolozsvár: Kriterion Kiadó; Torockó Kulturális és Egészségvédő Egyesület.

⁸ Hegedűs Csilla (2015): Torockó épített örökségének a Hungarikumok Gyűjteményébe történő felvételéhez. Kolozsvár.

Nostra-díjat nyert a 138 hagyományos házból álló, egyedi népi építészeti együttes kiváló helyreállításáért, mely a legmagasabb műemlékvédelmi követelmények betartásával, határokon átnyúló támogatással és helyi elkötelezettség eredményeként valósult meg.⁹

A falu mellett 1130 méter magasra tornyosul Erdély egyik legjellegzetesebb sziklatömbje, a néphit szerint emberalakot megmintázó Székelykő.¹⁰ Torockóval kapcsolatban ismeretes egy mondás, mely szerint itt „a Nap kétszer kel fel”. Korán reggel megjelenik az égbolton, a Székelykőtől balra, majd elbújik a Székelykő mögé, és csak később emelkedik olyan magasra, hogy bevilágíthassa az egész falut. Ezt a különös jelenséget az 1130 méteres észak-dél vonulatú Székelykő sajátos alakja okozza. Reggel a Nap a Székelykő Kiskőnek nevezett oldala mögül kel fel, de hamarosan el is bújik, a falut a hegy árnyéka takarja. A második, „igazi” napkelte akkor van, amikor a nap látszólagos útján már a Nagyarok felett jár. A jelenség az Alsó Piacsor és a Kővár utca házainak udvarán figyelhető meg a legjobban.¹¹ (3. kép)

3. kép: Székelykő és Torockó

Forrás: Wikipédia, Torockó hagyományai.

1811. június 28-án a településen született Kriza János unitárius püspök, költő, néprajzkutató, akit Torockó korán polgárosodó közössége indított útjára. Itt írta latinul disztichonjait, amelyeknek csak a híre maradt fenn, és itt születtek azok a versek is, amelyek közül néhányat a Vadrózsák – Székely népi gyűjtemény című művében találhatunk. Torockó több regény színhelye (Jókai Mór: Egy az Isten, Gyallai Domokos: Vaskenyéren, Ignác Rózsa: Torockói gyász), több költő (Gyulai Pál, Egyed Emese, László Noémi) versének témája, több író (Wass Albert és Dóczyiné Berde Amál) tájleírásának alapja. A Torockótól autóval negyedóra távolságra található Torockószentgyörgy, Brassai Sámuelnek, Erdély „utolsó híres polihisztorának” szülőfaluja. Szülőházát emléktábla jelöli a parókia épületén.¹²

⁹ Hegedüs Csilla (2015): i.m.; Torockó. <https://torocko.eu/>

¹⁰ Torockó Kulturális és Egészségvédő Egyesület.

¹¹ Hegedüs Csilla (2015): i.m.; Torockó Kulturális és Egészségvédő Egyesület.

¹² Hantz Lám Irén (2003): Torockó útikalauz. Erdélyi Híradó Könyv- és Lapkiadó, Kolozsvár.; Torockó Kulturális és Egészségvédő Egyesület.

1.1. A kutatás célja és módszerei

Torockó örökségértékeinek a településen élők identitására és a településfejlődésre gyakorolt hatásait vizsgálva *hipotézisként* azt fogalmaztuk meg, hogy a Torockón élők büszkék az identitásukra, az itt élők kötődnek a településükhöz. A munkahelyteremtés főként a falusi turizmusra épül, a közösségépítés alapját Torockó épített öröksége, a régmúlt hagyományai jelentik.

E fenti hipotézist vizsgálándó, jelen kutatással arra kerestük a választ, hogy Torockó hogyan, milyen eszközökkel erősíti a településen élők identitását, a lakosság településhez való kötődését, továbbá hogy Torockó örökségértékei milyen hatással vannak a települési és a térségi munkahelyteremtésre, valamint a közösségépítésre.

Kutatásunkban vizsgáltuk azt is, hogy, milyen összefüggés van Torockó épített öröksége és Torockó turizmusa között napjainkban; hogy Torockó épített öröksége mennyiben járul hozzá a vendégforgalom alakulásához; és hogy a települési és a térségi marketingtevékenység milyen eszközökkel tudja elősegíteni Torockó épített örökségének bemutatását, népszerűsítését.

A tanulmányban nyolc interjúalannyal készült interjú válaszait használtuk fel. Ők az alábbi interjúalanyok voltak: Torockói polgármestere; Torockó unitárius tiszteletese, a Kolozs-Tordai Egyházkör esperese; a Torockói Aktív Turizmus Egyesület elnöke; a Torockói Íjász Szer Egyesület elnöke; a Duna Ház igazgatója; a Torockói Néprajzi Múzeum igazgatója; a Király Vendégház tulajdonosa; Király Ferenc bútorkészítő. A félig strukturált interjúk során az interjúvázlatban előre meghatározott kérdésektől csak minimálisan tértünk el, ez lehetőséget biztosított az interjúalanyok válaszainak az összehasonlítására, illetve szintetizálására.

A fenti kutatási célokat vizsgálándó, az alábbi kérdésekre kerestük a választ.

A településen élők azonosságtudata, településfejlesztés témaköre

- Hány fő él Torockón? A lakosság nemzetiségiségi összetételére mi jellemző?
- A településen hogyan éltetik tovább Torockó örökségét? Ennek a mai életben való megjelenítését hogyan valósítják meg, illetve hogyan képzelik el?
- Hogyan, milyen formában és hangsúlyokkal ismertetik meg Torockó örökségét a fiatal generációkkal? Hogyan hagyományozzák át az értékeket a fiatalok számára?
- Milyen intézmények, civil szervezetek működnek a településen? Hogyan valósul meg a hagyományos kultúra tovább élését elősegítő intézmények, civil szervezetek működtetése a településen? Milyen rendezvények segítik az örökségátadást?
- Az értékmegőrzésben milyen szerepe van az oktatási intézménynek? Milyen formában kapnak szerepet az oktatási programban Torockó örökségértékei?
- Napjainkban Torockónak milyen szerepe van a magyarsággép megjelenítésében, formálásában?
- Milyen mértékben hat Torockó öröksége a települési és térségi munkahelyteremtésre, a vállalkozásokra és a civil szervezetekre, a közösségépítésre és a településfejlesztésre?
- Hogyan viszonyulnak az itt élők Torockó örökségéhez? Milyen területeken érzékelhetők ezek a viszonyulások?

Turizmusfejlesztés témaköre

- Hogyan jellemezhető Torockó turizmusa? Hogyan változott a kereslet (száma, összetétele) az elmúlt 10 évben? Hogyan változott a kínálat (turistafogadási feltételek, turisztikai infrastruktúra, turisztikai programcsomagok) az elmúlt 10 évben?
- Hol foglal helyet Torockó Erdély turizmusában? Miben látja a település turisztikai szerepét, jelentőségét Erdély turizmusában? Milyen kihívásokkal küzd ma Torockó turizmusa?
- Torockó épített örökségének a Hungarikum Gyűjteménybe való felvételét követően változott-e, s ha igen, ön szerint hogyan a Torockó iránti kereslet? Hatással volt-e ez a döntés a turisztikai kínálatra?
- A településre érkező látogatók mi iránt érdeklődnek, milyen motivációval látogatják a települést?
- A települési/térségi marketing tevékenységben (termékfejlesztés, kommunikáció, értékesítés, árpolitika) történt-e előrelépés az elmúlt 10 évben? Ez mely területeken, milyen együttműködés keretében és mely szervezet(ek) koordinálásával valósult meg?
- Hogyan valósul meg a hungarikum (turisztikai) hasznosítása a település marketing tevékenységében? Mely célcsoportokat próbálnak elérni, milyen eszközökkel? Hogyan és milyen eszközökkel lehetne még jobban hasznosítani a hungarikumot annak érdekében, hogy a településen élők identitása erősödjön?
- Melyek Torockó életét és turizmusát leginkább befolyásoló szervezetek és intézmények? E szervezetek tevékenységében mit emelne ki leginkább? Ezek a tevékenységek mely területeken (termékfejlesztés, infrastruktúrafejlesztés, kommunikáció, értékesítés, közösségépítés, rendezvényszervezés stb.) eredményeztek változást, illetve milyen mértékű és irányú változást eredményeztek 2017 után?
- Települési együttműködések keretében milyen típusú fejlesztések valósultak meg 2017 óta a Torockóhoz kapcsolódó örökséghelyszíneken? Ezek a fejlesztések milyen forrásból, milyen eredményekkel, mely szervezetek gesztorálásával valósultak meg? Hogyan értékelné ezek határfokát, milyen hozadéka volt ezeknek a fejlesztéseknek?
- Mely települések Torockó testvértelepülései? Mi jellemzi e települések közötti együttműködések?
- Mi az oka annak, hogy bár Torockó 2012-től megtalálható a Világörökségek Várományos Listáján, azonban még nem került fel a Világörökség Listára?

2. VASBÁNYÁSZAT ÉS VASMŰVESSÉG TOROCKÓN

A vasművesség Torockón a 14. század végén, vagy a következő század elején német bányászok jelenléte révén kapott lendületet. Eredetük azonban bizonytalan. Az eisenwürzeni betelepülés elmélete, mely egy II. Endre által 1291-ben kiadott kiváltságlevélén alapszik, nem tekinthető hitelesnek (Jakó Zsigmond bizonyítja, hogy a sokak által idézett oklevél nem származhatott II. Endre kancelláriájából, hanem 18. századi hamisítvány.). Valószínű, hogy az a néhány német család, melynek neve a 15. század óta a forrásokban felbukkan, valamelyik felső-magyarországi bányatelepről jött a Thorockayak birtokára.¹³

A lassan nemcsak helyi jelentőségű vasbányászat és vasművesség a település sajátos fejlődését eredményezte. A torockói jobbágy „polgár” szabadságához tartozott, hogy a határban szabadon kezdhették, hajthatták bányát. A vasolvasztás és kovácsolás a közösségi munkamegosztás változatos formái szerint történt. Az olvasztók fűjtatóit és a vasverők kalapácsait vízi erővel hajtott szerkezetek működtették. Az évszázadokon át szinte változatlanul megőrzött munkafolyamat az ingadozó vízhozamtól, de legfőképp az olcsó faszéntermelés – az erdők fogyása miatt – beszűkülő lehetőségeitől függött.¹⁴

Az 1848-as forradalom, majd az 1867-es kiegyezés utáni korszak társadalmi-gazdasági fellendülése Torockón is érezte hatását – mindenekelőtt polgárosodásában. A bányák gazdaságosságának fokozatos csökkenése, majd bezárása azonban a lakosság elvándorlásának kezdetét eredményezte. Orbán Balázs szerint 1765-ben a lakosság száma 1500-ra tehető, 1847-ben 1800-ra és 1870-ben 1810-re. 1890-ben már csak 1406 lakos élt Torockón (ebből 1247 magyar, 74 román, 1 német és 84 egyéb nemzetiségű). A 20. század változó társadalmi, gazdasági és politikai viszonyai a lakosság további elszegényedését, apadását eredményezték: 1930-ban 1310 lakos, 2005-ben pedig már kevesebb, mint 600 fő élt Torockón.¹⁵

A millennium idején gazdasági szakemberek, geológusok kezdtek foglalkozni a bányászat újraindításának lehetőségével, ugyanakkor az akkori kormánynek társadalmi-politikai célja volt az Erdélyi-szigethegység ezen eldugott részében megtartani a magyar lakosságot. Sajnos ezek a próbálkozások nem jártak sikerrel, míg végül Thorockay Viktor báró, országgyűlési képviselő közvetítésével egy német bányatársaság megvásárolta a bányákat, és több mint egy évi kutatás után vaskövet találtak. Nem volt azonban annyi vaskő, hogy érdemes lett volna egy vaskohót építeni, vasút sem volt, elszállítani nem tudták, ezért 1910-ben teljesen felfüggesztették a bányászatot. Az első világháború és az utána következő teljes összeomlás a 20. században már nem tette lehetővé a bányászat újraindítását Torockón. A gazdag történelmi emlékekre és a táj szépségére alapozva a helyi székelyek a turizmusban látták az új kezdet lehetőségét.¹⁶

Ha a vasbányászat megszűnése nem lehetetlenítette volna el Torockó gazdasági életét, akkor ez

¹³ Borbély István (1927): Régi Torockó. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Részvénytársaság, Kolozsvár; Furu et al. (2006): i.m.; Hegedűs Csilla (2015): i.m.; Erdélyi Értékek Tára. Kriza János Néprajzi Társaság.

¹⁴ Borbély István (1927): i.m.; Furu et al. (2006): i.m.; Hegedűs Csilla (2015): i.m.; Wanek Ferenc (é.n.): A torockói vasművesség természeti háttere, társadalmi és kulturális hatása, hanyatlása és megőrzött emlékei. (k.n.); Erdélyi Értékek Tára. Kriza János Néprajzi Társaság.

¹⁵ Borbély István (1927): i.m.; Furu et al. (2006): i.m.; Hegedűs Csilla (2015): i.m.; Wanek Ferenc (é.n.)

¹⁶ Torockó. Vasfeldolgozás és bányászat Torockón.

az örökség ma a bányavárosok kultúrájához lenne kapcsolható. Nem kevésbé igaz azonban az is, hogy amennyiben a bányászat a 20. század második felében is tovább él, ma gyárkémények és lélektelen, szürke tömbházak között nagyon nehezen lehetne az egykori népi építészet és kultúra emlékeit keresni. A bányák megszűnése a mezőgazdaság, és ezzel a falusi létforma felé terelte a torockóiak sorsát.¹⁷

Tekintettel arra, hogy Torockó vasműves község volt, népművészetének legjelentősebb emlékei is vasból maradtak fenn. Kovácsolt vasedények, vasnyársak, ajtósarkok, pántolások, keresztvederek, szegek, kapucsavarok, kapureszelők, tolózárak maradtak fenn. Egyedi zárat találhatunk még ma is működő állapotban. A torockói házakon ma is láthatók a lakatosmunkájú és kovácsolt ablakrácsok úgy a pincék ablakain, mint néhol a felső ablakokon is.¹⁸ (4. kép)

4. kép: Kovácsolt ablakrács

Forrás: Torockó. Hazajáró Honismereti és Turista Egylet
<https://hazajaroegylet.hu/uticelok/torocko/>

¹⁷ Borbély István (1927): i.m.; Furu et al. (2006): i.m.; Hegedűs Csilla (2015): i.m.

¹⁸ Torockó. Vasfeldolgozás és bányászat Torockón.

3. TOROCKÓ NÉPI ÉPÍTÉSZETE

Ahhoz, hogy Torockó az ezredfordulóra az erdélyi magyar népi építészet egyik legértékesebb megmaradt örökségévé váljon, furcsa módon a település életének két sajnálatos eseménye járult hozzá: az 1870-es tűzvész és 1880 után a vasbányászat megszűnése. Máig sem tisztázott, hogy a tűz gyújtogatás vagy a véletlen műve volt. Az a tény, hogy a Piactér házai égtek le, ahol a legtehetősebb torockóiak laktak, gyújtogatásra utal. Az is biztos, hogy a hajdani, főleg fából épült, kémény nélküli házak hamar kigyulladtak. Akkori feljegyzések szerint 40 ház égett le. Természetes, hogy mindenki anyagi lehetőségeihez mérten a lehető leghamarabb szeretne volna újraépíteni otthonát, de látva a tűz pusztítását, féltek a fától mint építőanyagtól, és házaik falát kőből rakták. Egyforma lett a házak magassága, és nagyjából a formája is. Egyik építető sem akart lemaradni a szomszédától, de hivalkodni sem szeretett volna egy egészen más méretű vagy formájú épülettel.¹⁹ (5. kép)

5. kép: A főtér házai a Székelykövel

Forrás: Wikipédia, Torockó.

A házak stílusa nem falusi portára utal, hanem városias jellegű. „Végre a torockóiak kőből rakott házaikkal ország-világ elé tárhatták legnagyobb büszkeségüket, hogy ők szabad polgárok, nem egy falu, hanem egy város lakói!”²⁰

Hogy ezek a házak a mai napig is ugyanolyan formával, mérettel, ablakkerettel és ajtókkal maradtak meg, az anyagi lehetőségek szűkülésével magyarázható. Egészen biztos, hogy ha száz évvel ezelőtt nagy gazdasági fellendülés lett volna Torockón, sokan modernizálták volna házaikat, s ha falát nem is, de ablakait, ajtóit, pincéit valószínűleg átalakították volna. Szerencsére nem ez történt. Így alakulhatott ki Torockónak az a sajátos állandóságot sugalló

¹⁹ Borbély István (1927): i.m.

²⁰ Borbély István (1927): i.m., 27.

hangulata, ami az ezredfordulós években élő ember számára különleges érték. A házak piros teteje, fehér fala és zöld ablakai nemzeti hitvallásként állnak az odaérkező előtt.²¹ (6–9. kép)

6. kép: A Felső piacsor házai

7. kép: Alsó piacsor házai

8. kép: Ház Torockón

9. kép: Ház a Kis-szurdikon

Forrás: Wikipédia, Torockó.

Torockó népi építészete már a múlt században is számos kutató érdeklődését felkeltette. A település rendszeres felmérésére és műemlék jellegű házai védelmének megszervezésére azonban csak az 1990-es években került sor a Transylvania Trust megalakulásával.²²

A legrégebbi típushoz tartozó kb. 10 épület, mely jórészt a település szélein maradt fenn, a 18. század végének és a 19. század első felének építészeti formakincsét tükrözi. Ezek a házak fából épültek, sajátosságuk, hogy csak az ablakkeretig tapasztották be és meszelték le őket, ezen felül a gerendákat szabadon hagyták. Alaprajzukat tekintve két, vagy gyakrabban három helyiséget

²¹ Borbély István (1927): i.m.; Bagdán (2021): i.m.

²² Borbély István (1927): i.m.

foglalnak magukba. Azt a szobát, amit a helybeliek első háznak neveznek, a konyhát, korabeli nevén a pitvart, és a hátsó házat vagy kamrát. Jellegzetessége még ezeknek a házaknak az egyetlen nem centrálisan elhelyezkedő utcai ablak és a fából készült egyszerű ablaktábla. A tetőt zsindelellyel fedték, nem volt külön épített kéményük, hanem a tetőszerkezeten alakítottak ki ún. füstlyukakat.²³

A második típushoz tartoznak azok a kőépületek, amelyeket az 1870. évi tűzvész után emeltek. Körülölelve a piacleret meghatározzák Torockó egységes településképét. Ezen típus egyéniségét az arányaiban és díszítésében egyaránt jellegzetes homlokzatépítés adja: a vasból készült utcai pinceajtó, mely a boltozott pincébe vezet, a két kis pinceablak, az első szoba két zsalugáteres ablaka, az oromfalon levő ablaknagyságú nyílás, melyen a betakarított termést emelték be a padlásra, valamint a polgári ízléssel kiképzett klasszicizáló ornamentika, a párkányzatok és stukkó díszítések. Mivel ezek a házak egyszerre, néhány év leforgása alatt épültek, építészeti formakincsük egységes. Változatosságukat a díszítőelemek kialakítása és ezeknek a fehérre meszelt homlokzaton történő elrendezése adja. Alaprajzukat tekintve, eredeti formájukban az első típus örökségét veszik át, azaz szoba (első ház) – konyha (pitvar) – kamra (hátsó ház) felépítésűek, jellemző a háromosztatú házak utólagos kiegészítése is. A boltozott pincék az utcai ajtón kívül az udvarról is megközelíthetőek. Ezeknek a házaknak már kéményük van és cseréppel fedték őket.

A harmadik típust a századforduló és az ezt követő évek épületei képezik, melyek alaprajzukban és tömegarányaikban a második típus mintájára épültek, de kevesebb gonddal, egyszerűbben, csekély díszítéssel. Anyaguk esetenként már téglá. Ezek az épületek is – a faluképbe jól beillő egységes jellegük folytán – építészeti szempontból becsülendő értékek.²⁴

Az épületek felmérése eredményeképpen a szakemberek megállapították, hogy a falu épületállagának 33,6 százaléka különösen értékes, több mint száz éves épület.²⁵

3.1. Értékvédő program Torockón

Az értékvédelemben a sorsfordító változást fiatal erdélyi műemlékvédők és az 1990-es évek közepén indult, általuk szervezett nagyszabású műemlékvédelmi program hozta el, amely nyomán 1999-ben Europa Nostra-díjat, 2017-ben hungarikum minősítést kapott a település történelmi magja – utóbbi címet ekkor adományozták először Erdélyben. A több mint három évtizede zajló műemlékmentő munka során közel százötven porta megújulását segítette a Transylvania Trust Alapítvány és Torockó testvértelepülése, Budapest V. kerülete.²⁶

A Torockó Értékvédő Program a település építészeti értékeinek aktív, ösztönző jellegű védelmére törekszik. Műemlékvédelmi szakmai körök kezdeményezésére azzal a céllal jött létre, hogy Torockó értékes, de veszélyeztetett építészeti örökségének átalakítását

²³ Borbély István (1927): i.m.; Furu Árpád, Szabó Bálint és Fejérdy Tamás (2006): Műemlékvédelem Torockón. Utilitas Kiadó, Kolozsvár; Hantz Lám Irén (2003): i.m.

²⁴ Borbély (1927): i.m.; Furu et al. (2006): i.m.; Hantz Lám (2003): i.m.

²⁵ Furu et al. (2006): i.m.

²⁶ Bagdán (2021): i.m.

megakadályozza.²⁷

Román András előterjesztése nyomán Budapest V. kerületének önkormányzata 1996-ban „örökbefogadott” két erdélyi települést: határozatot hozott Torockó és Énlaka építészeti öröksége megőrzésének anyagi támogatására. A három önkormányzat együttműködésének eredményeként testvértelepülési kapcsolat létesült. Az értékvédő program eszköze egy támogatási rendszer, melynek technikai lebonyolítását Torockó esetében a kolozsvári székhelyű Transylvania Trust Alapítvány végzi.²⁸

1996-tól kezdődően Torockón mintegy 130-140 ingatlan tulajdonosa veszi át évente egyszer a havi fizetés nagyságrendjének megfelelő karbantartási támogatást („A keret”). A támogatás folyósításának három feltételét a támogatási szerződés tartalmazza: a tulajdonos elvégzi háza körül a megfelelő karbantartási munkálatokat, épületei értékes építészeti és utcaképi elemeit nem változtatja meg, illetve változtatási szándékaival szaktanácsért az alapítványhoz fordul és az alapítvány ajánlásai szerint cselekszik. A pályázati úton szétosztott helyreállítási támogatás nagyobb munkálatok elvégzését teszi lehetővé („B keret”).

A Torockó Értékvédő Program a műemlék-tulajdonosokkal és a helyi önkormányzattal való együttműködésen alapszik. A program műemlékvédelmi stratégiája elsősorban a még megmaradt értékek továbbörökítését, ápolását tűzte ki célul. Nem törekszik valamely korábbi állapot mindenáron való visszaállítására, sem a jelenlegi helyzet rögzítésére. Ezzel ellentétben azt szeretné elérni, hogy a hagyományos értékek megtalálják a helyüket a település jövőbeli életében.

A program indulásakor a cél elsősorban a műemléki szempontból nem megfelelő változtatások elkerülése volt, ami súlyosan károsíthatta volna az építészeti összképet. A támogatási rendszerrel az esetek döntő többségében ezt ki lehetett küszöbölni, sőt a felvett összegek azt eredményezték, hogy a faluban rendszeressé vált a karbantartás, és az épületállomány állapota látványosan javult. A legfontosabb eredménynek az tekinthető, hogy a program eddigi működése alatt megváltoztatta a település lakóinak a hagyományos építészeti értékekhez való viszonyát. A torockóiak ma már nem szégyellik a műemlékjellegű épületeket, hanem megőrzésükre törekednek.

A műemlékvédelmi rendszer első tizenöt évében Torockón a támogatott ingatlanok 96%-ában az adományok értékét 100–150%-al meghaladó összeget fordítottak önerőből – gyakran ismételt – karbantartásra, javításra. A pályázati úton elosztott helyreállítási támogatásból eddig több mint száz épületen végeztek el restaurálási, szakvéleményezési, tervezési és felmérési munkálatokat.²⁹

A falu mintegy 160 népi építészeti műemlékén sokféle beavatkozást sikerült elvégezni. A munkálatok tárgya minden esetben a műemléki ingatlan volt. Leggyakrabban, épületenként

²⁷ Furu Árpád (1999): A torockói értékvédő program. *Művelődés*, 52, 3: 2–4.; Furu Árpád (2000): Torockó népi építészeti öröksége. *Torockó értékvédő program*. *Korunk*, 11, 5: 83–90.; Furu Árpád, Szabó Bálint és Fejérdy Tamás (2006): *Műemlékvédelem Torockón*. Utilitas Kiadó, Kolozsvár; Kós Károly et al. (2010): *Torockói népművészet*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár; Tamáska Máté (2015): i.m.; Torockó értékvédő program.

²⁸ Furu (1999): i.m.; Furu (2000): i.m.; Furu et al. (2006): i.m.; Tamáska (2015): i.m.; Torockó értékvédő program.

²⁹ Furu et al. (2006): i.m.; Torockó értékvédő program

szakaszosan dolgoztak, átfogó, teljes helyreállításról, a magas költségek miatt, csak kivételes esetekben lehetett szó. A legtöbb munkálat homlokzat-helyreállítás, tető- illetve héjazatjavítás, szerkezeti beavatkozás vagy gyorsbeavatkozás volt. Néhány éve kezdődött el, elsősorban az utcakép javítása érdekében a régi, díszes fakapuk helyreállítása, valamint az oda nem illő fémkapuk hagyományos kialakítású új kapura történő cseréje. Szintén utcaképi hatásuk miatt kezdeményezték nem hagyományos ingatlanokon elvégzett munkálatok támogatását. Két éve a temető karbantartásának ösztönzését is napirendre tűzték. Településrendezési (a köztereket, utcákat érintő) kérdésekben az alapítvány elsősorban tanácsadás, tervezés szinten tud részt venni, azonban 2006-ban a közutak, vajorok rehabilitálását is tervbe vették.³⁰

A munkálatok jelentős része a tulajdonosok kezdeményezésére, saját erőből, vagy felfogadott helyi mester munkája révén valósult meg. Ritkábban az alapítvány kérte fel a tulajdonosokat egy-egy elengedhetetlenül szükséges beavatkozás elvégzésére. Az éves általános támogatásból (A keretből) megvalósuló munkálatok esetén pénzügyi elszámolási kötelezettség vagy határidő betartása a tulajdonosokat nem terhelte. Szorosabb kereteket szabott a pályázati úton elnyerhető helyreállítási támogatás, melynek mértéke is jelentősebb (B keret). A kuratórium szakemberei elé évente általában 40–60 kérés került. A testület a folyó évi prioritások alapján, a munkálat fontosságát, megvalósíthatóságát, valamint az ingatlan építészeti értékét figyelembe véve döntött, kiválasztva a 8-12 nyertest. A tulajdonosoknak az alapítvány közvetlen ellenőrzése alatt, a támogatás összegét önerőből kipótolva, határidőre kellett elvégeztetnie a munkálatot. A szerződéses feltételek be nem tartása vagy akár utólagos megszegése a támogatás teljes visszafizetésére kötelezhette a kedvezményezettet.³¹

A támogatási program néhány éve véget ért ugyan, azonban betöltötte a rendeltetését: több mint két évtizeden keresztül ösztönözte az itt élőket Torockó épített örökségének tudatos védelmére és továbbörökítésére.

A kutatás során megszólított interjúalanyok is hangsúlyozták az épített örökség megőrzésének jelentőségét Torockó életében, és ebben a folyamatban kiemelték Budapest V. kerülete Belváros-Lipótváros önkormányzatának és a Transylvania Trust Alapítványnak a szerepét. Elmondták ugyanakkor azt is, hogy az értékvédő program inkább szimbolikussá vált az utóbbi néhány évben. A programban részt vevő ingatlanok tulajdonosai ezekben az években is részesültek támogatásban (300 lej, ami kb. 20 ezer Ft pályázatonként), amiből ugyan nem lehet épen tartani egy ingatlant, maga a gesztusérték azonban jelentős és a program továbbra is irányadó az itt élőknek. Emellett az építési engedélyek kibocsátásában a Transylvania Trust Alapítványnak van továbbra is szerepe.

A fenti két szervezet érdemben tehát ma már nincsen jelen a település értékvédelmi programjában és ennek hatása meg is látszik az interjúalanyok véleménye szerint. Az új épületeknek a megjelenése, azoknak az egységes torockói stílustól való eltérése némileg árnyalja ugyanis az eddigi képet: időnként megtörténik az, hogy először felépítik a házat és aztán szerzik meg hozzá az építési engedélyt. Azonban a torockói gyökerekkel rendelkező lakosság, illetve azok, akiknek vállalkozásuk van a településen és továbbra is a vendéglátásba

³⁰ Furu et al. (2006): i.m.; Torockó értékvédő program

³¹ Torockó értékvédő program.

kívánnak befektetni, gondosan odafigyelnek az otthonukra. Ők tudják azt, hogy ez az az alapérték, amire a turizmust, a megélhetésüket is fel lehet építeni. Ezért az itt élőknek a legnagyobb része igyekszik a saját otthonát rendben tartani és megőrizni a torockói építészeti stílusjegyeket. Ugyanakkor a településre beköltözők is törekszenek arra, hogy a megfelelő irányba alakítsák a faluképet. – emelték ki a válaszadók.

4. A TOROCKÓI HAGYOMÁNYŐRZÉS

4.1. A torockói viselet jellemzői

Malonyai Dezső ezt írta *A magyar nép művészete* című kötetében: „Talán Torockó népe művészetének legépebb része a viselete. Ez is sajátos keveréke a német és a magyaros ízlésnek. Konstrukciójában több benne a német, de dekoratív megjelenése mégis magyaros. A torockói viselet szépségét csak a kalotaszegi múlja felül, amennyiben architektonikusabb, azaz az emberi test arányain felépülő és annak silhouette-jét követő. A torockói viszont, különösen a nők viselete, változatosabb.”³²

A népviselet az ősi magyar és német keveréke, és nemes kelméivel, az úri-polgári ruhatárhoz közelálló darabjaival, kevés színhasználatával (fehér, azután a kék és a zöld), hímzéseivel úgy vált ki a többi erdélyi öltözet közül, mint a magyarországi falusi népviseletek közül a mezővárosok (Debrecen, Kecskemét) öltözetei. Jellegzetes darabja a piros csizma, az eladósorban levő lányoknál az aranyhímzéssel díszített párta, a fémlemezekkel díszített ing és télen a prémes mellények, kabátok. A 20. század közepe óta már csak ünnepekkor hordják a népi ruhákat.³³

A *férfiak* borjúsájú gyolcsinge kordovánból (festett kecske-, vagy juhbőr) készült és a nadrágon kívül viselték, a viselő korát megillető színű és díszítésű övvel szorították le. A gatyá itt csak alsó ruhanemű. Felette fehér abaposztóból (a legfinomabb hazai készítésű posztó) csizmanadrágot, harisnyát hordtak. Ennek díszítése a nemzeti színeknek megfelelő posztócsíkokkal történt. Kék bojtos, puhaszárú fekete csizmát öltöttek hozzá. Az ing fölé bundalájbit vettek. Ez téli-nyári öltözetdarab volt, fehérített báránybőrből készült, kék fonallal varrt írha rátéttel díszített ujjatlan, elől csukódó bőrmellény, nyakában magas rókaprémgallérral. Csak téli felsőruha a ködmön és a templomcondra (gyapjúposztóból készült kabát). A ködmön egyező díszítésű a bundalájbival, azonban ujjja is van. A condra fekete, házilag szőtt posztó, gazdag piros-sárga-zöld-fehér-kék posztórátétellel. A ködmönhöz hasonlóan vállra vetve viselték, általában csak templomba menetkor. A vőlegény is templomcondrában esküdött. E ruhadarabok közé ékelődtek az ujjasok, sötétkék posztóból vagy kockás flanellből – ezeket az ingre vették fel a lájbi alá. Fekete nemezkalapjuk széles, felhajtott karimájú, fekete bársonyszalag szegéssel készült. Itt maradt meg legtovább a fehér, lapos, három oldalról prémezett báránybőr sapka. A férfiak öltözete túlnyomóan fehér színű, s éppolyan a nőké is, csupán itt a fehér mellé odakerül a kék és zöld színek használata is.³⁴

A *női viselet* – kor és alkalom szerint – sokkal változatosabb. A hétköznapi munkák közben a

³² Malonyai Dezső (1909): *A magyar nép művészete* II. kötet – A székelyföldi, a csángó és a torockói magyar nép művészete. Franklin-Társulat, Budapest, 480.

³³ Torockó Kulturális és Egészségvédő Egyesület; Torockói viselet. Kézikönyvtár. Magyar Néprajzi Lexikon. Arcanum; Torockói viselet dióhéjban.

³⁴ Torockói viselet. Kézikönyvtár. Magyar Néprajzi Lexikon. Arcanum; Orbán (1868): i.m.; Jankó János (1893): Torda, Aranyosszék, Torockó magyar (székely) népe. Néprajzi tanulmány. Magyar Földrajzi Társaság, Budapest; Malonyai (1909): i.m.; Nagy Jenő (1957): *A torockói magyar népi öltözet*. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest.

torockói asszony egyszerű fersinget (szoknyát)³⁵ és rövid ujjast viselt. A fejükre egyszerű kendőt tettek, melyet hátul kötöttek meg.³⁶

Ünnepekkor a lányok *pártája* aranycsipkével borított fekete bársony korona, három oldalról szalagokkal díszítve. A homlokon alákötötték a piros selymet: piros fonalból való szálköteget, melyet csak a párta alatt hordtak a lányok. Amikor menyecske lett a lányból, a ruha ismét változott. Az asszonyok kontyba csavart hajuk fölé fekete selyem főkötőt vettek, homlokukat fekete atlaszszalaggal kötötték át. Mindezek fölött a fiatalasszony kék, piros vagy zöld selyemszállal hímzett vékony selyemfátylat viselt, amit a nyak körül megtekert, s egyik oldalt a fül körül három díszes tűvel megtűzött. Körülbelül egy év múlva, vagy az első gyermek megszületésekor, a csipkés főkötő is a láda fenekére került, a menyecske vagy az ujjatlan bőrködmönt, vagy pedig télen mentét, s hozzá fehér sapkát viselt.³⁷

Az *ingnek* két sajátossága van: az egyik az, hogy hosszú, a másik pedig, hogy az ujjá is hosszú, s ebben az esetben *sípujjúnak* mondták (az ing bő ujjá a könyök alatt csőszerű részben, a „sípban” folytatódik). Fehér gyolcsból készül, az eleje mintázott, illetve sűrűn ráncolt. Az ing ujját háromféle módon díszítették: hímzéssel, kötéssel és islógózással (flitterezéssel).³⁸ A hímzés keresztben varrott a váll körül, piros vagy kék színben, a kötést hosszában helyezték el több sorban is. Az islógózás a válltól szinte a kézelőig ér, ugyancsak hosszanti elhelyezésben. Az islógós inget a fiatal asszonyok, a kötéssel az idősek, a hímzett inget a lányok viselték. A fiatalok a nyakban csipkés fodrot hordtak az ing fölött (10–11. kép).

Az ing kiegészítője a kösnyős *fersing* (fehér gyolcsból készült vállas szoknya). A váll-kösnyő sűrűn ráncolt, szélein gyapjúhímzéssel van kivarva. Ünnepekkor ennek a két öltözetdarabnak több kiegészítője van: a csipke, a vert csipkéből összeállított nyaktól derékig érő betét, az ing hosszában elhelyezve. Erre került keresztben a színesen hímzett kék, zöld vagy vörös alapú fűző, továbbá a hosszú kézelő, amelyeket az ingujj felé kapcsolnak.³⁹

A *fersing* ráncokba rakott. Az eleje kerülő kötény gyapjúszálból készített csipkével díszített zöld vagy kék posztó vagy selyemből készül. A derékra a viselő korához, s az alkalomhoz illő zsinórövet kötnek, hosszan lelógó bojtokkal. Ebbe tűzik csücskével az átlósan hajtott selyemkendőt. Ehhez az öltözethez palástot hordanak a templomba menetelkor. Ennek is két változata ismert: az egyik fekete posztóból apró ráncokba szedett, bársonyszalaggal szegett, a másik kék, fekete vagy fehér posztó, az előbbinél jóval rövidebb, kör alakú, apró ráncokba szedett palást (fehéret a menyasszony hord). A kék posztóborításos mentét, fehér irhával szegve, magas álló nyakkal csak vállra vetve viselték. Ez azonban már az asszonyokat illette,

³⁵ Fersing: Erdélyben a fehér vászon- vagy gyolcsszoknya és az alsószoknya neve, de Alsó-Fehér megyében ez a szó kék-piros gyapjúszőtt szoknyát jelentett. A kösnyős fersing a fersingnek mellénnyel egybeszabott torockói változata. Első előfordulása 1710 körüli. (Fersing. Magyar Néprajzi Lexikon)

³⁶ Torockói viselet. Magyar Néprajzi Lexikon. Arcanum; Orbán (1868): i.m.; Jankó (1893): i.m.; Malonyai (1909): i.m.; Nagy (1957): i.m.

³⁷ Torockói viselet. Magyar Néprajzi Lexikon. Arcanum; Orbán (1868): i.m.; Jankó (1893): i.m.; Malonyai (1909): i.m.; Nagy (1957): i.m.

³⁸ Islóg: apró „arany, ezüst”, ritkábban más színű, vékony fémkorong, amelyet a női öltözetdarabokon a hímzés közé vagy fölé (tetejébe), ritkábban magukban egymás mellé varrnak. (Islóg. Magyar Néprajzi Lexikon)

³⁹ Torockói viselet. Magyar Néprajzi Lexikon. Arcanum; Orbán (1868): i.m.; Jankó (1893): i.m.; Malonyai (1909): i.m.; Nagy (1957): i.m.

akik kék posztó rakott szoknyát öltöttek fel hozzá. A szoknya elé aprómintás fekete bársony- vagy selyemkötényt kötöttek.⁴⁰

A torockói nők csizmája az úgynevezett szíves csizma. Ez kinyújtva olyan hosszú, mint az egész láb és csak úgy rövidült meg, hogy bokában sűrűn ráncba volt szedve. Szíves csizmának azért nevezték, mert az eleje szívalakúra volt szabva; emiatt hajlott a csizma orra „perzsa módra” fölfelé. A lányoknak hegyes orrú, magas sarkú, piros csizmájuk volt, az asszonyoké fekete, mindkettő harmonikás szárú.⁴¹

10–11. kép: Torockói női viselet

Forrás: Torockói női viselet – dióhéjban.

https://netfolk.blog.hu/2013/06/18/torockoi_noi_viselet-_diohejban

A torockói viselet kevés színt használ, leggyakoribb a fehér, azután a kék és a zöld. Az öltözetdarabok és a díszítések nem követték a parasztstílust, hiszen nem is voltak parasztok. A „kösnős” szoknya, az iszlógos ing, a palást, a suba, a zsinóröv mind megtalálható a 16–17. századi úri leltárakban, ha anyaguk drágább is volt, mint Torockón. Torockó megőrizte a régi alapformákat, ugyanakkor hozzáigazította azokat a bányászvárosi életformájához.⁴²

4.2. A torockói népi hímzés jellemzői

A régi hímzés alapanyaga a kender, melyen vastag piros vagy kék pamutvászon fonalat használnak. Érdeemes megemlíteni, hogy egyszerre mindig egy színt használnak. A hímzés során részben szálán varrott, keresztzemes szabadrajzú rámán varrott kézimunka készül. Gyakran alkalmazott motívumuk a lilium, tulipán bokros szerkezetben, mely később új elemekkel gyarapodott, népivé vált. Régen hímzett ruhadarabokat, lepedőket, párnahuzatokat,

⁴⁰ Torockói viselet. Magyar Néprajzi Lexikon. Arcanum; Orbán (1868): i.m.; Jankó (1893): i.m.; Malonyai (1909): i.m.; Nagy (1957): i.m.

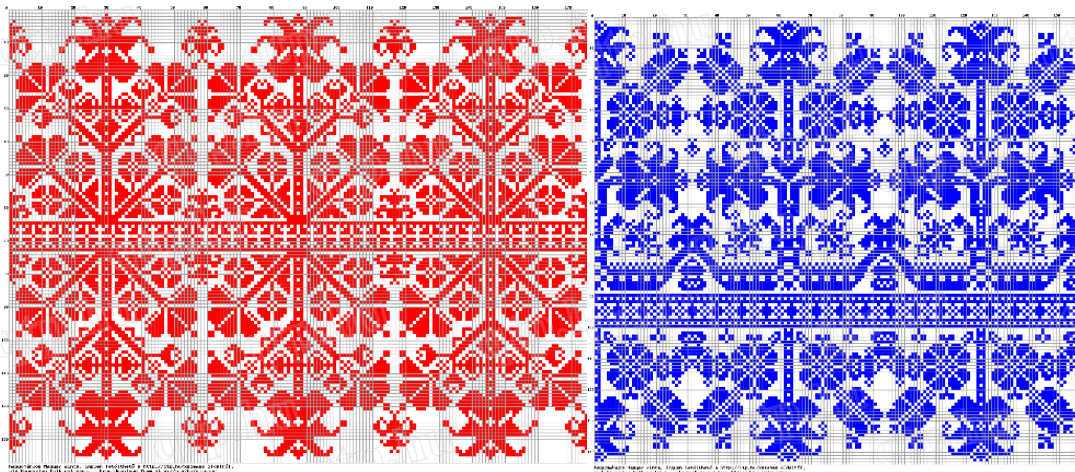
⁴¹ Malonyai (1909): i.m

⁴² Torockói viselet. Kézikönyvtár. Magyar Néprajzi Lexikon. Arcanum.

abroszokat mintáztak. Mostanság lakásdíszítési tárgyat, párnát, terítőt, blúzt díszítenek. Sokfajta öltésfajta jellemző rá, például: lapos hímzés, szalagöltés, tollöltés, rácsöltés, szálöltés stb.⁴³ (12–13. kép)

A kézimunkák két fajta varrástechnikával készülnek: egyrészt *keresztzemes öltéssel*, amit szálánvarrott szemes vagy szeminas varrásnak neveznek a helybeliek. A mintát szálszámolással varrják alulról felfele vagy felülről lefele haladva. Ezzel az alapanyag szálait annyira összehúzzák, hogy jellegzetes kiemelkedő felületet nyernek. Másrészt *lapos öltéssel* készülnek az írásos, helyi elnevezéssel rámán varrott kézimunkák. Azért nevezik „rámán varrottnak”, mert a mintával kiírt, kirajzolt vásznat ráfeszítik egy fakeretre, így könnyebben, szabályosabban és szebben lehet kivarni. Hogy a minta vonala még hangsúlyosabb legyen, száröltéssel körbevarrják, inazzák. Az igazi rámán varrott kézimunkának színe-visszája szinte egyforma. Sajátosak a minták elnevezései is, van nagy kígyós és kiskígyós, petrezselymes, állóliliomos, folyótulipános és tölgyfaleveles elnevezésű minta, hogy csak a legismertebbeket említsük.⁴⁴

12–13. kép: Torockói hímzések

Forrás: Torockó, népművészet. <https://torocko.org/nepmuveszet.html>

4.2. A torockói bútorfestés jellemzői

Ahogy a varrostások, hímzések kihagyhatatlan motívumai Torockónak, úgy a bútorfestés sem maradhat el. A bútorkészítők által előállított darabok kezdetben több közös vonást mutattak díszítés tekintetében a kalotaszegi bútorokkal. Azonban a múltban történt tüzesetek következtében az eredeti tradicionális bútorok jelentős része odaveszett. Így a helyi asztalosok a 19. század elején átvett barokkos festészeti stílust munkáikba beépítve készítették a bútorokat. A festett bútorok alap színe a zöld, ritkább esetekben a kék vagy barna.⁴⁵ (14–15. kép)

⁴³ Kós Károly et al. (2010): i.m.; Torockói hímzések. A torockói hímzés hagyomány.

⁴⁴ Hantz Lám (2003): i.m.

⁴⁵ Torockó. Népművészet. Torockói festett bútor.

14–15. kép: Torockói festett bútorok

Forrás: Torockó, népművészet. <https://torocko.org/nepmuveszet.html>

4.3. A torockói temetkezés

A temetkezés sajátos formájával találkozhatunk Torockón és Torockószentgyörgyön. A torockói temetkezés jellegzetessége a sziklasír, mellyel sem a szomszédos községekben, sem máshol az országban nem találkozhatunk. A magyarság körében nem jellemző Torockón kívül máshol a sírkamrás temetkezés. Kertekben legfeljebb a betelepült és még a köztemetőben sírral nem rendelkezők temetkeztek. Orbán Balázs így emlékezik meg erről a hagyományról: „A temető annyiban sajátos, hogy igen sok családnak van ott sziklába vésett sírboltja minden külső jel vagy felirat nélkül. Halálozás esetén sírásót még akkor sem fogadnak, ha a halottas családnak nincsen kriptája, mert a sírásást, valamint a sírboltban való koporsóüreg helyét a közelebbi rokonok és a szomszédok szokták díjtalanul elkészíteni. Ennek a felebaráti végszolgálatnak a megtagadása maga után vonná a közvélemény megbélyegzését.”⁴⁶

A torockóiak évszázadok óta a Székelykövel szemben lévő domboldali temetőben sziklasírokba temetkeznek, melyeknek eredetét és kialakulását valószínűleg a temetőhely sajátos geológiai szerkezete, valamint a 12. században a faluba betelepített stájer bányászok temetkezési szokása határozta meg. A földbe vájt kriptákat családonként örökölték, és a temetkezés napján a rokonok, a szomszédok csak kiásták a sírbolthoz vezető bejárati részt. A temetőben nincsenek fejfák, a 19. század közepéig pajzsszerű fatáblákat állítottak, amit álló sírkövek váltottak fel. Ezek nem a sírbolt felett, hanem a bejárat előtti részen vannak elhelyezve, így megtörténhet, hogy a sírkő esetleg az alsó szomszéd sírboltja felett van. A sírkőfelirat szövege a halott személyével kapcsolatos egyszerű, vagy versbe foglalt adatközlés, gyakori benne a rövidítés. Sajátossága, hogy a megfelelő szerszám rajzával jelzi a halott foglalkozását.⁴⁷

⁴⁶ Idézi Pál András (1973): A torockói sziklasírok. Keresztény Magvető, 79. évfolyam 2. szám, 92.

⁴⁷ Pál (1973): i.m.; Cseke Csilla Photography. Temetkezés az erdélyi Torockón. <https://csillacseke.com/temetes-az-erdelyi-torockon/>

4.4. A torockói hagyományörzés napjainkban

Az interjúalanyok hangsúlyozták, hogy az itt élőket büszkeséggel töltik el Torockó örökségértékei. A lakosságban tudatosult az, hogy ez az értékrend, amit az őseiktől kaptak, ami őket megtartotta, amit meg kell tartani és tovább kell adni a következő generációnak.

„A torockóiak odafigyelnek az értékeikre. Főként a döntéshozók és azok, akik ebből élnek, látják a torockói örökség értékét. Az örökségértékek bármelyik területéről legyen is szó, az itt élők törekszenek azokat megőrizni és az egyes területeken túlszárnyalni egymást a megőrzésben. A jelenlegi életerős generációra érvényes ez a szemléletmód. Arra, hogy a következő generáció ezt megtanulja vagy sem, csak reményünk lehet. Nincs a véletlenre bízva ennek a viszonyulásnak az elsajátítása, tudatosan odafigyelünk arra, hogy az értékeinket a fiatal generációval is megismertessük és felismertessük. Az azonban már nem rajtunk múlik, hogy az áttörés meg fog-e történni vagy sem. Erről húsz-harminc év múlva lehet majd beszélni.” – vélekedett Torockó unitárius tiszteletese.

A *torockói népviseletet* ünnepekkor öltik magukra az itt élők, a mindennapokban már nem hordják a viseletet – mondták a megkérdezett interjúalanyok. 1948-tól egészen 1989-ig a lakosság sok ruhadarabot eladott, volt egy erőteljes felvásárlás ebben az időszakban. Ezért kevés maradt meg belőlük és nem is lehet ezeket reprodukálni. A ruhaállomány csökkenéséhez az is hozzájárult, hogy hosszú ideig népviseletben temetkeztek az itt élők. Emellett azok az ismeretek, az a tudás, amivel a népviseletnek bizonyos elemei elkészültek, lassanként feledésbe merültek. Ezek a tényezők mind megsarcolták ezt az örökséget és emiatt az itt élők a még megmaradt régi viseletet használják, melyek között megtalálhatók akár kétszáz éves ruhadarabok is. Rendezvények alkalmával azonban ezek a ruhadarabok újra előkerülnek: a Farsangtemetés során például a torockói viseletnek látványos felvonultatása történik napjainkban is.

A népviselet megörökítésében és dokumentálásában nagy szerepe van Klotz Miklós fotográfusnak, akinek – tizenhat évnyi gyűjtőmunkája eredményeként – 2023-ban megjelent *Torockó és viselete* című albuma. Emellett a Torockói Íjász Szer gondozásában 2018-ban kiadott *Egy Isten, két napfelkelte, három emberöltő* című könyv ugyancsak a torockói viseletet mutatja be. A könyv műfajában más, céljában azonban hasonló, mint az előbb említett kiadvány. Mindkét dokumentum megörökíti a régi autentikus viseletet, amit ma már csak mesterségesen tartanak életben: „a torockói viselet lélegeztető gépen van ugyan, de ma is hozzátartozik a torockói örökséghez.” – mondta Torockó lelkésze.

A település *hímzéskultúrája* mind a mai napig él. A Torockói Unitárius Nőszövetség tagjai gyakorolják ezt a tevékenységet és a Duna Házban is szerveznek a torockói hímzéssel kapcsolatos tanfolyamokat. A különböző hímző versenyeken és kiállításokon szintén gyakorta megjelenik a torockói mintavilág, és a település néprajzi múzeumában is lehet vásárolni torockói asszonyok által készített hímzéseket. Ugyancsak a hímzéskultúra megőrzését támogatja Szentirmai Judit *Magyar szöttek és varrottas munkák* című tanulmánya, amelyben a szerző összegyűjtötte a torockói hímzsmintákat és a kutatómunka keretében 120-féle mintát azonosított. Nincsen végveszélyben tehát a torockói hímzéskultúra: a gyakorlói között ugyan nem találjuk meg a 20 éves korosztályt, azonban a 30 éves és a 40 éves korosztály már

képviselteti magát, míg a legnagyobb arányban a 60 éves és a 70 éves korosztály vesz részt ebben a tevékenységben.

Ami a *bútorfestést* illeti, ez a tudás a múlt század elején elveszett, azonban az 1980-as évektől a mesterséget újjáélesztette Király Ferenc, akit Magyar Ezüst Érdemkeresztrel és a Népművészet Mestere címmel tüntettek ki 2024-ben. 2024-ben volt negyven éve annak, hogy megfestette az első bútorát. A művészt az anyai nagymamájától kapott, 1800-as években készült jegyláda indította el a torockói bútorfestés feltámasztásának útján. Hosszú évtizedeken keresztül tanulmányozta a bútorfestészetet és közben kialakította a torockói bútorfestészetbe beleillő saját jellegzetes stílusát. A Duna Házban nyaranta ma is indítanak bútorfestő tanfolyamokat és a résztvevők nem csak a torockói művészekkel (tizenkét bútorfestő művész van a településen), hanem Erdély-szerte ismert művészekkel sajátíthatják el ezt a mesterséget. Király Ferenc Magyarországon is több képzést tartott már, illetve itt is szerveznek táborokat, amikbe ő is bekapcsolódik. A szakember a torockói bútorfestészet újraélesztésével és a következő nemzedékeknek való továbbadásával napjainkban is hozzájárul a magyar népi kultúra értékmentéséhez. A torockói népművészeket kívül Torockó önkormányzata is a népi értékek védelmére törekszik a fejlesztések során és erre egy példát is kiemelt a település polgármestere: „Jelenleg éppen a házsámokat változtattuk meg a községünkben. Both Ilona bútorfestő népművészt kértük fel arra, hogy torockói motívummal fesse meg a házsámokat. Azt szeretnénk, hogy mindkét faluban ilyen házsámok legyenek.”

Torockónak jellegzetes a *gasztronómiája* is, vannak jellegzetes péksüteményei, melyekről bővebben a Torockó falusi turizmusáról szóló fejezetben ejtünk szót. Az ételkülönlegességekről szóló recepteket gyűjtötte össze Klotz Miklós az *Eredeti torockói ételek* című könyvében, mely elsőként magyar nyelven jelent meg, majd román nyelvre is lefordították.

A fent kiemelt értékek Torockó klasszikus hagyományos örökségértékei, azonban a település lelkésze mindehhez hozzákapcsolja a szellemi értékeket is. „Torockóról ugyanis nem lehet úgy beszélni, hogy az *unitarizmust* ne kötnénk hozzá. Az unitárius vallás mindig is meghatározta az itt élők mentalitását és a gondolkodásmódját.” – emelte ki a település tiszteletese.

Míg az unitarizmus ma is a mindennapok része, a *vasbányászat* már csak az emlékezetben él, nincs jelen a mindennapokban. A vasbányászat emlékét őrző tárgyak, a kovácsoltvas szerszámok megtekinthetők a település múltját bemutató néprajzi múzeumban, valamint a vízimalom tulajdonosának, Both Istvánnak a gyűjteményében. A Torockói Íjász Szer Egyesület elnöke azonban kifejezte a vasbányászat nagyobb mértékű felelevenítésének szükségességét, mert ez a tevékenység a torockói élethez és a jelenlegi torockói képhez szorosan hozzátartozik. „Nem lehetett volna ugyanis ilyen szép a falu a vasbányászat nélkül és egyáltalán a népviselet sem alakulhatott volna ki és nem lett volna ilyen színes és gazdag, ha nem lett volna vasbányászat. A vasbányászat biztosította ugyanis azt a pénzforrást, aminek a segítségével el tudták készíteni a viseletet.” Az egyesület tevékeny a vasbányászat felélesztése terén is és hiánypótló szándékkal törekszik feltárni a vasbányászattal kapcsolatos emlékeket. Ennek érdekében szervezték meg 2024-ben immár harmadik alkalommal a Vaskenyér Ünnepe, melynek keretében megismertetik a látogatókat a vasércolvasztással és a különféle eszközök elkészítésével. A szakember véleménye szerint azonban vannak hiányosságok a vasbányászat

bemutatását illetően, és ideje lenne annak, hogy helyet kapjon például egy restaurált vagy egy újonnan elkészített régi hámor Torockón. Ezen kívül a ma már veszélyes állapotban lévő bányák és a hozzájuk vezető utak karbantartására is szükség lenne. Egyelőre azonban nem látja az indíttatást és az igényt a hivatalos szervek részéről ezek megvalósítására.

„A sziklasírokba történő *temetkezés* szintén szervesen hozzátartozik az itt élők mindennapjaihoz, beépült az emberek életébe, és mindaddig fog működni, amíg nem épül itt fel temetkezési kápolna és ravatalozó.” – vallja Torockó tiszteletese. Romániának az Európai Unióhoz való 2007. évi csatlakozása óta kötelező minden romániai településen ezeket kialakítani, itt azonban még nem valósult meg ez a terv. A település lelkésze rámutatott arra, hogy a „temetésnek, a gyászritusnak évszázadok óta kialakult tradíciója jellemző itt és ezt nem azért tartják fent, mert be kell mutatni a látogatóknak, hanem azért, mert még szervesen hozzátartozik az életvitelhez.”

Torockó polgármestere kiemelte azokat a kiállítóhelyeket, amelyek Torockó történelmének, hagyományainak állítanak emléket: „A település önkormányzata által menedzselt néprajzi múzeumban láthatjuk a település múltját és jelenét meghatározó értékeket: a vasbányászat eszközeit, a vasból előállított termékeket, a varrottasokat, a népviseletet, a bútorfestészet emlékeit.” „...A múzeum nagy látogatottságnak örvend és a látogatók mindig elragadtatva térnek vissza a falumúzeumból, ahol egy teljes faluképet látnak.” – mondta a településvezető. „Ezen kívül vannak olyan családok is szerencsére – mondhatnám például Vighné Koronki Ida néni családját –, akik saját gyűjteményt gondolnak. Ida néni már nem él, azonban neki van egy magánmúzeuma, amit most a lánya irányít. A család néprajzi magánmúzeumának egyes darabjait nem különböző portákról gyűjtötték össze, hanem egyetlen család mindennapi életének, ünnepeinek tárgyi emlékei töltik be a házat. A magánmúzeumban megtekinthetők festett bútorok, népviseletek, amit Ida néni lánya bemutat a turistáknak és igény szerint be is öltözteti őket népviseletbe.”

5. A TOROCKÓI IDENTITÁS

A Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége 2015-ben készített interjút Csécs Mártonnal, Torockó unitárius lelkészével. Az interjúban a tiszteletes a településen élők identitását vizsgáló kérdésekre adott válaszokat.⁴⁸ Az interjú során vizsgált kérdések kitertek többek között a lakosság összetételére, a településhez való kötődésére, a településről történő elköltözések és a beköltözések mértékére és jellemzőire, a településen élők munkavállalásának jellemzőire, Torockó kapcsolatára más településekkel.

A 2015-ben elkészített interjú eredményeit kiegészítettük a Nemzetstratégiai Kutatóintézet jelen kutatása keretében adott válaszokkal és ebben a fejezetben a két év összevont vizsgálati eredményeit mutatjuk be. A Torockón élők identitását tárgyaló témakörben bemutatjuk továbbá a Nemzetstratégiai Kutatóintézet jelen kutatása keretében megkérdezett interjúalanyok válaszait.

5.1. A torockói lakosság jellemzői

5.1.1. A lakosság száma, összetétele

A 2022. évi legutóbbi népszámlálási adatok szerint Torockó község⁴⁹ lakossága 1015 fő és a két település között körülbelül egyelő arányban oszlik meg.⁵⁰ Ezek szerint kb. 450-500 fő Torockó lakossága, de állandó jelleggel kb. 200-300 fő él a településen. Az itt lakók egy része csak a nyári időszakban él a faluban. Többen máshol dolgoznak, hétközben nincsenek a településen, hétvégére azonban hazajönnek. A diákok is többnyire ingáznak, jellemzően más településen tanulnak. Az itt élők nemzetiségi aránya 90%-ban magyar, 10%-ban román. A lakók között az idősek vannak többségben, az arányuk kb. 60-70%.⁵¹

„Torockó két faluból áll, Torockóból és Torockószentgyörgyből, ez a két település egy közigazgatási egységet alkot. A 2022. évi népszámlálási adatok szerint 1015 lakosa van Torockó községnek.” – támasztotta alá a fenti adatokat Torockó polgármestere. Hozzátéve azt, hogy „ez nem reális, mert a népszámlálásnak volt egy online része is és itt mindazokat számba vették, akiknek Torockón van a bejelentett lakhelyük, de valójában nem itt élnek, azonban torockóinak vallják magukat. A valóság azonban az, hogy jelenleg körülbelül 800 fő él Torockó községben. A lakosság összetétele 88%-ban magyar és 12%-ban román nemzetiségű mindkét faluban. Más nemzetiségű nincs a településen, mindössze egyetlen ember vallotta magát romának Torockón.” A polgármester elmondta azt is, hogy problémát jelent az elöregedés a településen: Torockószentgyörgyön nagyobb a fiatalok aránya, mint Torockón, azonban ott is 60% felett van az idős emberek aránya, és ez az arány egyre növekszik.

⁴⁸ Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége.

⁴⁹ Romániában a község (románul comună) a falusi települések helyi közigazgatási és önkormányzati egysége. Magyarországhoz hasonlóan Romániában is különbséget tesznek városok és községek között. Eltér azonban a romániai község a magyarországitól abban, hogy általában több falut fog össze, esetenként akár több tucatnyit is (Wikipedia).

⁵⁰ Torockó község 2021-es népességszáma. 3. táblázat. <https://www.recensamanromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive-characteristici-demografice/>

⁵¹ Megjegyzés: a román statisztikai hivatal csak községi (több települést magába foglaló) szinten gyűjti a népességszámokkal kapcsolatos adatokat. A Torockó községet alkotó két település (Torockó, Torockószentgyörgy) népességszámára vonatkozó adatokat az interjúk alapján hivatkozunk.

Torockó tiszteletes szintén a legutóbbi népszámlálási adatsorok áttekintésével válaszolt a kérdéseinkre: „A legutóbbi népszámlálási adatok szerint a 11 494 fő Fehér megyei magyarból 1015 fő él Torockó községben.” Az esperes is megjegyezte, hogy az 1015 fő lakosságszám nem valós adat, mert „szerepelnek a statisztikai nyilvántartásban olyanok is, akik nem itt élnek folyamatosan, de van kötődésük a településhez.” Ha ugyanis 1000 fő alá csökken a község létszáma, akkor semmi sem indokolja törvény szerint az önálló önkormányzat működését. A statisztikai adattábla nem tér ki részleteiben arra, hogy a településeken hányan élnek. A tiszteletes saját adatgyűjtése szerint „körülbelül 280 fő lakik állandó jelleggel Torockón, ami a nyári időszakban elérheti a 300-310 főt.” A torockói gyülekezet 457 fős és a gyülekezeti tagok közel harmada él Torockón. Szerinte az országban és külföldön is élnek a gyülekezethez tartozó hívek: Magyarországon több településen, Angliában, az Amerikai Egyesült Államokban, és élnek néhányan Németországban is. A közösséghez való tartozás olyannyira fontos számukra, hogy például a New Jerseyben élő gyülekezeteik még a szabadságot is úgy időztik, hogy a gyermekeket hazahozzák a közösségük által szervezett nyári gyermektáborba csak azért, hogy a településhez is kötődjenek, és mindazt elsajátítsák, ami a magyar identitáshoz hozzátartozik.

A település nemzetiségi arányaival kapcsolatban az esperes hozzátette, hogy a statisztikailag kimutatható 1015 fő Torockó községi lakosból 107 román nemzetiségű. Ehhez hozzátartozik az, hogy a falu határában az 1990-es évek végén az ortodox egyház létrehozott két apácaközösséget, melyekben több mint 40 fő él. Ezen kívül itt élnek a főként 1920 után betelepített románok leszármazottai, ők 26-an vannak. A tiszteletes úgy látja, hogy azon kívül veszélyt jelent etnikai szempontból az, hogy „Torockó határában van egy kialakulóban levő új Torockó. Főként a városból kiköltöző, nyugalomra vágyó emberek vásároltak itt telkeket.” A tiszteletes attól tart, hogy ha ki lesz építve az úthálózat Kolozsvár felé és ezzel könnyen megközelíthetővé válik Torockó, akkor a demográfiai mutatók meg fognak itt változni: „A demográfiai mutatók valószínűleg nem fognak csökkenni, hanem néhány éven belül a meglévő lakosságszám duzzadni fog. Ugyanis már most is közel egy torockónyi település nagyságú lakosság él odakint a fák közé elrejtve. Megtörténhet az is egy sötét forgatókönyv szerint, hogy maga a központ megmarad muzeális értéknek, egy ritkán lakott falurésznek és azonkívül az állandó lakosság a település határában él majd. Ez egy sötét forgatókönyv, és teszünk azért, hogy ne következzen be.” – tette hozzá Torockó esperese. Érdekességként megjegyezte azt is, hogy Fehér megyében nem a magyar a legnagyobb kisebbség: a roma nemzetiségűek száma nagyobb, mint a magyar nemzetiségűek száma.

A Király Vendégház tulajdonosa is elmondta, hogy „a lakosság fele-fele arányban oszlik meg Torockó és Torockószentgyörgy között. Ez azt jelenti, hogy 1000 lakosa van a községnek, tehát 450-500 regisztrált állandó lakcímmel rendelkező személy lakik Torockón. Ezek a hivatalos adatok, de valójában ez másképpen néz ki. Nyáron sokan itt tartózkodnak a saját házukban, vagy a szülőktől, nagyszülőktől örökölt házakban, és lehet, hogy a lakcímük is ide szól, de ők nem itt élnek folyamatosan.” A szakember úgy becsüli, hogy az itt élő állandó lakosok száma eléri, vagy majdnem eléri a 200 főt és ennél nincsenek többen. Ez a lakosságnak azon része, aki valóban minden évszakban itt él, és nem csak állandó lakcímmel rendelkezik.

„Kevesen vagyunk és a fiatalok is kevesen vannak, nehéz őket itt tartani” – folytatta a Király Vendégház tulajdonosa. „A torockói lakosság nagy része nyugdíjas. Voltak olyan évek, amikor

12 temetés is történt a településen és nem született egy gyermek sem, vagy egy gyermek született.” Ezzel összefüggésben azonban egy pozitív tényre hívta fel a figyelmet Torockó tiszteletese: „2024-ben három fiatal család kezdett el itthon családi házat építeni és ugyancsak ebben az évben több keresztelő volt, mint temetés.”

5.1.2. A településre történő beköltözések

Torockó lelkésze a 2015-ben készült interjújában kifejtette, hogy a korábbi években kevesen költöztek be a faluba, mert a helybéliek nem adják el lakásaikat, ragaszkodnak a családi örökséghez. Másrészt arra is vigyáznak, nehogy idegenek kerüljenek a településre. „Gyüvevénynek” tartják azokat, aki időközben a településre beköltözik. A korábbi interjút megelőző években egyedül a helyi bank épületét adták el, amit a Duna Televízió vásárolt meg és létrehozta itt a Duna Házat 2014-ben, amely jelenleg kulturális rendezvények helyszíne.

A Király Vendégház tulajdonosa is rámutatott arra, hogy Torockó egy zárt közösség volt évekkel ezelőtt. Amikor az 1990-es évek elején felfedezték a települést a turisták, akkor is nehezen fogadta el a lakosság azt, hogy itt „betolakodók” vannak, akik esetleg még zajonganak is. Ez a szemlélet az évek során változott, azonban a mai napig látható az a tendencia, hogy nemcsak más nemzetiségűt, hanem a máshonnan érkező esetleg még magyarul beszélőt is nehezen fogadják be. Ők mindig kívülállóként fogják magukat érezni itt.

A Torockói Aktív Turizmus Egyesület elnöke azt a jelenséget emelte ki, hogy akik nem torockói lakosként házat vesznek Torockón, nem biztos, hogy be is költöznek ide: „Nem nagyon költöznek a településre, hanem inkább szezonálisan élnek itt, vagy vendéglátóegységként működtetik a házakat. Kevés olyan emberről tudunk, akik Torockóra költöztek. Vannak köztük magyarországi vásárlók, de már egyre kevesebben. A helyi vásárló is kevés, inkább azok vesznek itt házat, akik a környező városokban (főként Kolozsváron) élnek vagy azok, akik messzire elszármaztak, de valamilyen kötődésük mégis van Torockóhoz. Román vásárlók is vannak, de ritka az, hogy valaki román embernek adja el a házat. A település nem várja azt, hogy ide bárki is beköltözzön.” „Viszont, bár elég lassan, de „tolakodnak” ide a románok.” – fűzte hozzá Király Ferenc.

Torockó polgármestere úgy látja, hogy a pandémia időszaka óta a belföldi turisták száma nőtt a településen. „A járványhelyzet időszakától a román turisták egyre nagyobb érdeklődést mutatnak a település iránt, amit az is alátámaszt, hogy 2024-ben Torockó lett Románia elsősorú turisztikai desztinációja a romániai szakírók döntése alapján. Ezen tényezők miatt egyre többen vennének itt házat is.”

Az előbbi véleményeket erősítette meg a Király Vendégház tulajdonosa is: „A lakosság nemzetiségi arányát tekintve 90%-ban magyar és 10%-ban román. Valószínű, hogy az évek során ez is fog változni, mivel sok megüresedett házat eladnak most már más nemzetiségűeknek is. Ez egy piaccgazdasági jelenség. Torockónak a hírneve, a földrajzi adottsága, a hagyományok megőrzése, valamint az 1999-ben kapott Europa Nostra-díj az ingatlanokat megdrágította és egy helyi lakos majdhogynem nem is tud megvásárolni egy eladásra kínált ingatlant.”

Azokkal a vásárlókkal és beköltözőkkel kapcsolatban, akik szezonálisan élnek Torockón és elsősorban vendéglátóegységként működtetik otthonukat, Király Ferenc fájón osztotta meg

tapasztalatát: „A beköltözők egy része csak a turizmusból szeretne hasznot húzni, a településért azonban már nem vállal közösséget, a közért nem akar tenni.”

Az, hogy *befogadja-e a falu az idő beköltöző embereket*, Torockó tiszteletese szerint attól függ, hogy milyen nemzetiségű az ide beköltöző. A magyar nemzetiségűt szívesen látják, azonban a román nemzetiségű befogadásával megfontoltak, ugyanis Fehér megyében egyedül Torockónak van még magyar polgármestere és egy erős magyar közössége. A lelkész a magyar közösség végváraként jellemezte Torockót, mivel a környékén már szinte csak román települések vannak. Az itt élők ragaszkodnak magyar identitásukhoz és ez úgy tud hosszú távon fennmaradni, ha elsősorban a magyarokat fogadják be. A történelem során ez volt az egyetlen módja annak, hogy megmaradjanak magyarként ebben a román többségű közegben. Az itt élők ezért ápolják következetesen a magyar nyelvet és a magyar szokásokat – emelte ki a tiszteletes. Nem zárkódnak el azonban attól, aki javára van a közösségnek. – „Magyarországról is többen érkeztek már vállalkozások elindításának szándékával.”

5.2. Munkahelyteremtés Torockón

Torockón *a turizmus foglalkoztatja a legtöbb munkaerőt*, ezen a területen általában el tudnak helyezkedni az itt élők. Ez az ágazat közel 80-90%-ban járul hozzá a munkahelyteremtéshez és a foglalkoztatáshoz a településen – emelte ki több interjúalany is. Torockó kevésbé alkalmas mezőgazdasági munkavégzésre, itt főként az állattartás jellemző a turisztikai tevékenységek mellett. Torockószentgyörgyön azonban főként a mezőgazdaságból és a virágtermesztésből származik a lakosság megélhetése.

A torockói unitárius lelkész kifejtette, hogy az itt élők közül többen mennek külföldre dolgozni, azonban nem azzal a szándékkal, hogy külföldön végleg letelepedjenek. Ők jellemzően késő ősztől kora tavaszig külföldön dolgoznak, a keresetüket hazahozzák és itt építkeznek belőle. Azok a fiatalok azonban, akik egyetemi tanulmányokat folytatnak külföldön, és emiatt mennek el a településről, már csak kis százalékban térnek vissza, ugyanis egyetemi végzettséggel itt nem kapnak munkalehetőséget. Csak akkor tudnak elhelyezkedni, ha a családnak már van vállalkozása, vagy ha a diplomás fiatal maga indít vállalkozást. A fiataloknak azon része, aki szakmunkásként nem talál magának munkahelyet a településen, szintén elmegy külföldre és ez mind a magyarokra, mind pedig a románokra jellemző. Akik a településen maradnak, azok elsősorban kőművesként, vagy víz- és gázszerelőként dolgoznak, illetve többen a vendéglátóiparban helyezkednek el pincéreként vagy szakácsként.

A Duna Ház igazgatójának véleménye szerint is kevés a munkahely Torockón. Az itt élők jellemzően Kolozsvárra, Nagyenyedre és Tordára járnak dolgozni. Bár a Duna Ház megalapítása óta eltelt tíz évben örömmel tapasztalja azt, hogy egyre több panzió épült a településen – hat új panziót létesítettek az elmúlt évtizedben, a hetedik pedig a kutatás időszakában épült –, amihez a Duna Ház is hozzájárult a tevékenységével. A munkahelyteremtés elősegítése érdekében a kulturális intézmény a Magyar Turisztikai Ügynökséggel való együttműködésben tanfolyamokat indított el a turizmusból dolgozók számára. Ezek a képzések főként turizmus marketing ismereteket tartalmaznak. „Nagy lelkesedéssel vesznek részt ezeken a képzéseken a torockói vállalkozók és talán ezért is épült ennyi panzió, ami további munkahelyeket tud teremteni.” – emelte ki az igazgató.

A Torockói Aktív Turizmus Egyesület elnöke azt a tapasztalatát osztotta meg, hogy a turizmus nem feltétlenül munkahelyet teremt, hanem inkább vállalkozásokat indít el a településen. Ennek okaként a szezonalitást nevezte meg a szakember: télen kevés turista látogat ide, novembertől márciusig kevésbé látogatott a település. Ezért nehéz a turizmusban elhelyezkedni és ezért igyekeznek a vállalkozások egy turisztikai szezon alatt annyi bevételt termelni, hogy azokra a hónapokra is maradjon tartalék, amikor gyérebb a vendégforgalom. Ezzel együtt nehéz olyan munkaerőt találni, aki hajlandó csak egy szezonban dolgozni. Annyi bevételt pedig nem tud termelni a turizmus, hogy egész évben fizetést lehessen biztosítani a munkavállalóknak. Kevés kivételt képeznek azok a nagyobb vendéglátóegységek, amelyek már tudnak munkatársat foglalkoztatni.

A Torockói Néprajzi Múzeum igazgatója szintén úgy látja, hogy a turizmus nem feltétlenül teremt több munkahelyet, azonban a meglévő munkahelyek több torockói lakosnak tudnak munkát biztosítani. „Aki akar, az tud is dolgozni. A nyári szezonban, amikor nagy a vendégforgalom, itt nincs hiány a munkalehetőségben. Főleg a nők be tudnak segíteni a vendégfogadóknak a főzésben, a mosogatásban, a takarításban. Ezen kívül többen bútort festenek, varrnak, helyi termékeket készítenek.”

A Torockói Íjász Szer Egyesület elnöke a vendéglátók tapasztalatának és a családi üzletnek a fiatalok számára történő átörökítésében látja a munkahelyek folytonosságának biztosítását. Másrészt úgy véli, hogy a torockói önkormányzatnak nagyobb mértékben lehetne ösztönözni a munkahelyteremtést: egy hámor építése akár két-három embernek tudna munkahelyet biztosítani. Egy tájház létrehozása és működtetése szintén újabb munkahelyeket tudna kialakítani az egyesület elnökének véleménye szerint.

5.3. Intézmények, szervezetek működése Torockón

Arra a kérdésre, hogy *milyen intézmények, szervezetek működnek a településen*, a válaszadók az alábbi szervezeteket emelték ki: Torockó Község Önkormányzata, Torockói Unitárius Egyházközség, Sebes Pál Általános Iskola, Duna Ház, Torockói Néprajzi Múzeum, Torockói Unitárius Nőszövetség, Torockói Fúvószenekar és a román-ortodox egyház. A civil szervezetek közül a Torockói Aktív Turizmus Egyesületet, a Torockói Íjász Szer Egyesületet, a Torockói Turisztikai Desztináció Menedzsment Egyesületet, a Tóbiás Házat működtető Brassai Véndiák Alapítványt és a Szilas Egyesületet nevezték meg az interjúalanyok. A megélhetés szempontjából legfontosabb szereplők a településen a vállalkozások. A megkérdezettek alapvetőnek tartanak az önkormányzat, az iskola, az egyház és a vállalkozók együttműködését, mert akkor lehet jövője a településnek.” – hangsúlyozták az interjúalanyok.

A Duna Ház igazgatója így vallott a torockói szervezetekről: „A torockóiak egy összetartó közösséget alkotnak, köszönhetően Csécs Márton lelkész úrnak, aki a település szellemi vezetőjeként sokat tesz a közösség összefogásáért. Az unitárius egyház gazdag programokat szervez gyermekeknek és felnőtteknek egyaránt és nem csak a templomban, hanem azon kívül is. Csécs Mártonnak például előadásorozata is van nálunk a Duna Házban. Ami nagyon meghatározó, vagy legalábbis példamutató, hogy egy fúvószenekar és egy kis tánckör is működik Torockón. A Torockói Unitárius Nőszövetség tevékenysége is kiemelendő. Az asszonyok rendszeresen fellépnek a Duna Házban és jótékonyági süteményvásárt is szerveznek. Annak

ellenére, hogy Torockó egy kb. 450 fős település, a közösségi élet jóval erősebb, mint máshol. Tanulhatnánk tőle az anyaországban is.”

Torockó tiszteletes kifejtette, hogy „a legidősebb szervezet a korát tekintve az unitárius egyházközség, azután pedig az általános iskola, az önkormányzat, a Duna Ház, illetve utána megjelennek a különféle egyesületek. Kulturális szempontból a legmeghatározóbb intézmény a Duna Médiaszolgáltató Nonprofit Zrt. által működtetett Duna Ház, amelynek hatóköre kiterjed Aranyosszélig, Tordáig, Kolozsvárig. Heti rendszerességgel zajlanak itt tevékenységek, előadássorozatok, képzések. A szervezetnek az a célja, hogy nem csak a hagyományos kultúra, hanem mindaz jelen legyen a programok között, ami a torockóiakat meghatározza. Nem csak egy valamikori érték felmutatása a fontos, hanem a valamikori értéknek a megjelenítése, a jelenléte a mindennapokban. Ha ez nincs, anélkül csonkák vagyunk” – hangsúlyozta a tiszteletes.

„Vannak szervezetek, egyesületek, amelyek arra hivatottak, hogy az itteni turisztikai lehetőségeket kihasználják főként gazdasági szempontokat tartva szem előtt. Azonban olyan szervezetek is működnek a településen, amelyeknek teljesen más a feladatuk, amelyeket azért hoztak létre, hogy továbbvigyék Torockó örökségének szolgálatát. Hosszú ideig működött a településen a magyarországi gyökerű falugondnoki szolgálat⁵², 2023-ban azonban sajnos az egyesületet megszüntették az önkormányzat kezdeményezésére. A falugondnok által végzett tevékenységet (például a betegek látogatása, a rászorulóknak segítése) innentől kezdve részben az egyik egyházközségi alkalmazott végzi. Ezeket a feladatokat korábban mind megoldotta a falugondnokság, most azonban átvette az egyházközség, miután az egyesületet megszüntették. Jelenleg az egyesületek egy része támogatások, pályázatok révén működik, az önkormányzatnak nincs erre nagy kerete. Egy falunap vagy egy gazdanap az önkormányzat költségvetéséből valósul meg, más civil szervezetek támogatására azonban nincsen kerete az önkormányzatnak, habár ez törvényből adódó feladata lenne. A Torockói Íjász Szer Egyesület például az utóbbi években már nem kapott anyagi támogatást. Ebből adódnak nehézségek, azonban van, amikor az a jobb az embernek, ha nem halat adnak neki, hanem megtanítták halászni és akkor jobban meg tud élni.” – mondta a tiszteletes.

Az ortodox egyház kevés szerepet vállal a település közösségi életében, ami azonban nem okoz ellentétet a hívek között Torockó tiszteletesének véleménye szerint. Torockószentgyörgyön az unitárius, a református és a katolikus egyház említhető. A lelkész a legrégebbi intézményként emlékezett meg a torockói unitárius egyházközségről, ami a 16. századtól jelen van Torockón és mindig jelentős erőt képviselt, amit az is mutat, hogy a település hosszú ideig az „unitárius Mekka” nevet viselte. A település nyolc osztályos elemi iskoláját is egy unitárius kántortanítóról, Sebes Pálról nevezték el, aki az 1800-as években sokat tett az intézményért. Az iskola 1595-től az unitárius egyház fenntartásában működött egészen a kommunizmus időszakáig, és attól volt különleges, hogy nem csak fiú, hanem lánytagozat is működött az intézményben. Nem csak környékbeli gyermekek tanultak itt, hanem távolabbról, így például Háromszékből is érkeztek ide tanulók.

⁵² Schwarcz Gyöngyi – Péterfi Petra (2019): Az erdélyi falugondnokság helyzete (2018–2019). NSKI, Budapest.

Torockó polgármestere aggodalmát fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy az általános iskola jelenleg kevés gyermekkel működik. Amennyiben az intézmény diákságának létszáma 50 fő alá csökken, akkor a léte is veszélybe kerülhet: „Torockón két óvoda működött idáig. Ebből az egyik megszűnt 2024-ben, és így egy óvodánk maradt alig hat gyermekkel. A nyolc osztályos elemi iskolánkban is kevés gyermek tanul, ott jelenleg 50 fő körüli a létszám. 2003-ban iskolaigazgató voltam és miután már akkor látható volt a gyermeklétszám csökkenése, megkerestem Bőjte Csaba atyát és azt a javaslatot tettem neki, hogy alapítson Torockón is egy gyermekotthont, ami által a torockói általános iskola gyermeklétszámát is növelhetnénk. Miután az atya elfogadta a felkérést, az erdélyi gyermekotthonokat működtető Szent Ferenc Alapítvány megvásárolta az egyik legszebb ingatlant a Felső Piacoron 2004-ben és ezután hamarosan felépült a Kis Szent Teréz Gyermekotthon. Az intézmény 13 gyermekkel kezdte el működését, ami aztán 30 főre bővült. Most azonban ott is jelentős mértékben csökkent a gyermeklétszám, így mára már alig hat gyermek jár az elemi iskolánkba tőlük. Viszont a nagyobb gyermekek szintén a gyermekotthonban élnek még és ők a kilencedik osztálytól kezdve már Nagyenyeden és Tordán tanulnak. A Kis Szent Teréz Gyermekotthon is hozzásegített bennünket tehát ahhoz, hogy a csökkenő gyermeklétszámot pótolni tudjuk, azonban még így is kevés a gyermeklétszám az elemi iskolában.”

„Ami még árnyalja a képet az az, hogy a Nagyenyeden működő Bethlen Gábor Kollégium diákságának létszáma tíz év alatt a felére csökkent. A szórványtérsgben az a tendencia körvonalazódik, hogy a Nagyenyedet környező falvak iskoláit fel kell számolni azért, hogy egy nagyobb létszámú intézmény tudjon működni Nagyenyeden. Én arra gyanakszom, hogy tíz éven belül ez a kedvezőtlen változás be fog következni. Már csak azért is, mert a torockói iskolában tanító pedagógusok kivétel nélkül ingáznak.” – tette hozzá Torockó esperese.

Torockó önkormányzatának tevékenységével kapcsolatban megoszlanak a vélemények: az önkormányzattól nagyobb odaadást várna el a választadók többsége. Véleményük szerint „hiányzik a koordinációs tevékenység az önkormányzat részéről és a koordinációs feladatokat mégiscsak az önkormányzatnak kellene ellátnia.” Más vélemények szerint azonban „a torockói önkormányzat sok mindent tesz a település érdekében, akar dolgozni és akarja, hogy látszódjon ezek eredménye.”

5.4. Torockó települési kapcsolatai

Torockó polgármestere és a tiszteletese is elmondta azt, hogy Torockó és Torockószentgyörgy lakossága egymásra van utalva, ugyanis csak ez a két település alkot magyar többséget Fehér megyében. Ugyanakkor van egyfajta rivalizálás is a két település között abból adódóan, hogy a torockóiak ragaszkodnak ahhoz, hogy ők a történelem során mindig „szabad királyi bányaváros lakói” voltak, míg a torockószentgyörgyiek „a torockói főúrnak a jobbágjai” voltak.

Más környékbeli településsel kevés kapcsolatuk van, és ha van is, az is elsősorban kereskedelmi kapcsolatokra korlátozódik: „például ha pálinkát szeretnének főzni Torockón, azonban nem tudják azt megvalósítani a településen, akkor elmennek Bedellőre; ha pedig oltott meszet szeretnének venni, akkor Gyertyánosról szerzik azt be. Más jellegű kapcsolat, így például házasságkötés kevés esetben jellemző a környező települések lakosságával. Van erre is néhány

példa, ezek azonban nem a legközelebbi, hanem inkább a távolabbi települések lakosságával valósulnak meg.”

Ugyanakkor Torockó több településsel ápol *testvértelepülési kapcsolatot*, így Budapest Belváros-Lipótvárossal, Hollókővel, Csömörrel, Tápiógyörgyével, Bócsával, Ülléssel és Zsombóval. A Torockóval testvértelepülési kapcsolatban álló települések polgárai az élet több területén találkoznak egymással és ismerik meg egymást a gyermeküdültetéstől, a közös kulturális és sporteseményeken át az együttes zárandoklatokig terjedően. A közös programokon túl több civil kezdeményezés is született, melynek során családok, iskolai osztályok, baráti társaságok tettek kirándulást a testvértelepüléseken. „A mára több szállal kötődő kapcsolatok az emberi és a magyar–magyar összefogás példájává váltak. E reménykeltő kísérleteknek a Kárpát-medencei magyarság között integráló ereje van és a jövőben ezért is növekszik fontosságuk.” – vallja Torockó polgármestere.

A Torockó Értékvédő Program alapja a *Budapest V. kerülete és Torockó* között 1995 óta élő testvértelepülési kapcsolat, amely a Belváros-Lipótváros rendszeres anyagi és erkölcsi támogatásával teszi lehetővé az egységes falukép és épített örökség megőrzését. A program – a romániai műemlékvédelemben elsőként – 1999-ben Europa Nostra Díjat nyert.⁵³

Hollókő és Torockó 2012-ben kötött testvér-települési együttműködést. A megállapodás célja az volt, hogy Torockó Hollókő társított partnerként válhasson a világörökség részévé. Kelemen Hunor, a román kormány kulturális minisztere indítványozta Torockó és Hollókő társított partnerségét, a nógrádi falu pedig támogatta az elképzelést. A tárcsa – Erdélyből elsőként – 2012-ben terjesztette fel a magyarlakta falut az UNESCO világörökségeinek várományosi listájára a Kárpát-medence legépebben és leghitelesebben fennmaradt népi építészeti együtteseként, Hollókő kiterjesztéseként.⁵⁴

Hollókő 1987 óta a világörökség része, és mint Szabó Csaba polgármester elmondta, mindkét faluban az ismert műemlékvédelmi szakember, Román András kezdte el a megóvásokat. Szócs Ferenc (aki Torockó polgármestere volt 2012-ben) beszámolt arról, hogy az erdélyi községben is – mint ahogyan Hollókőn is – díszpolgárrá avatták Román Andrást 2006-ban. Hozzátette: 1996-ban, szintén az ő polgármestersége idején, úgy döntöttek, hogy bontási, építési engedélyt csak azzal a feltétellel adnak ki, ha éppen olyan házat építenek fel, mint amilyen az eredeti volt. A polgármester is hangsúlyozta továbbá azt, hogy a magyarlakta erdélyi falu 1999-ben Europa Nostra díjat kapott a 138 hagyományos házból álló, egyedi népi építészeti együttes helyreállításáért.⁵⁵

Tápiógyörgye és Torockó kapcsolatának megszületése az 1989–1990. évi romániai forradalmi történésekre vezethető vissza. Akkor, az erdélyi magyarság megsegítéséért indított magyarországi gyűjtőmozgalomhoz Tápiógyörgye lakossága is csatlakozott. A község adakozó lakói által összeállított segélyszállítmány 1990 januárjában érkezett meg Torockóra. Az akkori találkozást követően az az elhatározás fogalmazódott meg, hogy a kapcsolatot ápolni, folytatni

⁵³ Belváros-Lipótváros, Torockó.

⁵⁴ Testvértelepülés lett Hollókő Torockóval. *Népújság*, 2012. szeptember 03.

⁵⁵ Folytatja a világörökségi egyeztetést Hollókő és Torockó. *Turizmus online*, 2012. július 11.

kell. A két település között így született meg a „testvéri” kapcsolat, melyet az évek során a személyes kapcsolatok, a baráti szálak számos formája mélyített el.⁵⁶

Az előbb kiemelt eredmények és vélemények ellenére azonban több válaszadó inkább felszínesnek látja a testvértelepülések többségével meglévő kapcsolatokat, és hiányolják a mélyrehatóbb településfejlesztési és kulturális értékkel bíró együttműködéseket a települések között. Hozzáadték, hogy Magyarországról érkeznek ötletek ezekre a típusú együttműködésekre, azonban a kivitelezés végül elmarad Torockón. Ezeknek a válaszadóknak a véleménye szerint Torockó testvértelepülési kapcsolatait főként egyének kapcsolatára lehet szűkíteni. Többségében egyirányúak ezek a kapcsolatok, amelyekben Torockó inkább a „kedvezményezett” szerepet tölti be. „Mi nem nyújtjuk ugyanazt a településeknek, mint amit ők nyújtanak számunkra. Volt olyan, hogy a testvértelepülések fahasító készüléket vásároltak Torockónak azért, hogy az általános iskola, az önkormányzat, illetve a településen egyedül élők faszükségletét megoldják. Segítséget nyújtottak az iskola és az óvoda fürdőszobájának kialakításában és hangosító berendezéssel, projektorokkal, rendezvénysátrakkal is elláttak már bennünket. Ezen kívül minden év mikulásán ajándékot hoznak a Torockón és Torockószentgyörgyön élő gyermekeknek az egyes települések képviselői. Budapest V. kerülete Belváros-Lipótváros önkormányzatának tulajdonában van egy ház Torockón, ami teret biztosít a Torockói Íjász Szer tevékenységének is. Szintén Budapest V. kerületének önkormányzata jóvoltából a torockói gyermekek a Balatonon üdülhetnek nyaranta. Olyan azonban még nem történt, hogy a Budapest belvárosában élő gyermekek táborozhattak volna Torockón. Az együttműködés jellege olyan a települések között, mintha mi lennénk a kistestvér, holott sok esetben nekünk a nagyobb testvérnek kellene lennünk.” – állítja Torockó tiszteletes.

Ugyanakkor a testvértelepülések is élvezhetik a testvértelepülési kapcsolatok előnyeit azáltal, hogy Torockó önkormányzata egy évben többször is – a farsangtemetés, a falunapok a Mikulásnap, az emlékünnepek alkalmával – vendégül látja a települések képviselőit. – emelték ki az interjúalanyok.

5.5. Torockó örökségének áthagyományozása a fiatal generációk számára

A megkérdezettek látnak hiányt abban, ahogyan a fiatal generációt bevonják a falu életébe. Emellett valós problémaként fogalmazódott meg a fiatal korosztály elköltözése is a településről: „Az önkormányzatnak, a civil szervezeteknek és az egyháznak együtt – de főleg az önkormányzatnak – kellett volna évek óta dolgozni azon, hogy a fiatalokat itt tartsuk, hogy itt születhessenek meg a gyermekek és legyen kinek továbbadni Torockó örökségét.” – emelte ki a Király Vendégház tulajdonosa.

Torockó tiszteletes is fontos feladatnak tartja azt, hogy felhívják a fiatalok figyelmét a település értékeire és kialakítsák bennük a megfelelő viszonyulást az örökségértékek iránt. A tiszteletes úgy látja, hogy a fiatalokkal nehéz foglalkozni a pandémia után. A világjárvány előtt aktív ifjúsági egyleti élet volt jellemző a településen. 2024-ben nagyobb erőfeszítés történt ennek a közösségnek a felélesztésére, azonban mindeközben nehéz felvenni a versenyt a digitális világgal. „A fiatalok száma is kevés és a törekvéseink ellenére nehéz őket bevonni a különféle

⁵⁶ Testvértelepülésünk Romániában: Torockó. Tápiógyörgye község honlapja.

programokba. Azok az előadássorozatok azonban, amelyek partnerségben zajlanak az unitárius egyházközség és a Duna Ház között, nagymértékben hatással vannak az örökségátadásra. Egyfajta értékrend, világlátás kialakítását és tudatosítását segítik.” – emelte ki Torockó esperese.

A Duna Ház igazgatójának tapasztalata szerint nemcsak az idősebb korosztályban, hanem a fiatalokban is mélyen él a hagyománytisztelet. Ez megmutatkozik a hagyományörző tematikájú programjaik látogatottságában és abban, hogy az Istentiszteleteken és a hagyományörző rendezvényeken a fiatalok is magukra öltik a viseletet: „apáról fiúra száll Torockónak ez az értékkinccse is.” – fűzte hozzá az igazgató.

A fiatalok számára a családok nevelő szerepén túl a torockói unitárius egyház, Torockó tiszteletesének és a Duna Háznak a sokrétű tevékenysége, a Sebes Pál Általános Iskola egy-egy nevelési programja, a Tóbiás Ház által szervezett nyári táborok igyekeznek áthagyományozni Torockó örökségét.

Torockó tiszteletes minden nyáron szervez egy egyhetes játékos-nevelő tábort a torockói általános iskolás gyermekek számára. A táborok tematikájában a kézműves foglalkozásokat kirándulással és sütéssel-főzéssel kötik össze. Ezen kívül a Tóbiás Ház által szervezett nyári táborokban szintén szervezetteren tanulhatják meg a gyermekek a varrást, a hímzést, a bútorfestést és a jellegzetes torockói ételek elkészítését. A hagyományok iránti ragaszkodást tükrözi a Torockói Íjász Szer Egyesület elnökének véleménye is: „A torockói ételek elkészítését is kötelező továbbadni a fiataloknak. Addig kell mellettük ülni, amíg el nem készítik úgy, ahogyan kell.”

Pozitív eredményként értékelik az interjúalanyok azt is, hogy a farsangtemetést a helyi fiatalok szervezik: „A fiatal torockói legények szívesen megtanulják és bemutatják ezt a több mint száz évre visszatekintő hagyományt a közönségnek, mint ahogyan karácsonykor a betlehemezés szokását, húsvétkor pedig a locsolkodás hagyományát is ápolja ez a korosztály.”

Az interjúalanyok jelentős része úgy érzékeli és tudja, hogy a Sebes Pál Általános Iskolának nincsen (vagy csak minimális) a Torockó örökségmegőrzésére és az örökségértékek bemutatására vonatkozó oktatási-nevelési programja. Torockó polgármestere elmondta, hogy a román oktatási programban kizárólag a román tanterv szerint lehet tanítani, ezért a torockói oktatási intézménynek nincsen kimondottan Torockóról szóló tantárgya és nevelési-oktatási programja. Azonban vannak olyan tanórák, melyekbe a Torockó örökségértékeire vonatkozó ismereteket beépítik a pedagógusok. Egy-egy osztályfőnöki, technológia, magyar vagy földrajz órának is lehet a témája a népi értékek megőrzése. A számítástechnika óra alkalmas például kisfilmek elkészítésére: „Én magam is tanítottam számítástechnikát régebben az általános iskolában. Az órák során készítettünk 10-10 perces kisfilmeket, melyekkel a torockói vasbányászatra igyekeztünk felhívni a tanulók figyelmét. A diákok is szerepet kaptak a kisfilmek elkészítésében, miközben bejárták a vasbányászat emlékeit őrző helyszíneket.” – emelte ki a polgármester.

Az „Iskola másképp” oktatási hét programját néhány éve vezették be az általános iskolában és ez a program is alkalmas arra, hogy a hagyományos tanórák helyett a gyermekek bejárják a falut és megtekintsék a jellegzetes torockói értékeket.

Erdélyi magyar oktatási intézmények és szervezetek – így például a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem vagy a kolozsvári gyerekek zeneoktatásával foglalkozó Instru-Mentor Egyesület – szintén rendszeresen szerveznek táborokat Torockón. Ugyanakkor a település a Határtalanul Programban való részvétele miatt ismertté tudott válni magyarországi oktatási intézmények diákjai körében is. Több tízezer tanuló jutott el Torockóra a program hatására, hiszen az erdélyi kirándulások egyik fő állomása a település.

A közösségi foglalkozásokon kívül a gyermekek fellépnek a különböző rendezvényeken, részt vesznek az ünnepségeken és a Duna Ház programjain. A kulturális intézmény a programjait a helyi közösség és a környező magyar települések lakosságának bevonásával állítja össze. A gyermekek lelkesen készülnek a fellépésekre és általában szerepjátékokat, tánc- és énekműsorokat adnak elő ezek alkalmával.

5.6. Torockó szerepe a magyarságkép formálásában

Minden interjúalany hangsúlyozta, hogy Torockó példakép a magyarság értékeinek megőrzésében és a magyarságkép formálásában, ugyanis egy olyan megyében van, ahol a magyarok aránya nem éri el még a 3%-ot sem. Torockó egy magyar sziget Fehér megyében, körülötte mindenhol román települések vannak. Itt azonban az emberek megmaradtak magyarnak és őrzik azt a sok évszázados hagyományt, amelyet az őseik rájuk hagytak. „Fehér megye tipikusan egy román többségű megye, Gyulafehérvár központtal. Torockó és Magyarlapád még azok, melyek megmaradtak magyar többségű településként. Az itt élőkre azt mondják a románok, hogy „ők a magyarok”. Nekünk, torockóiaknak még van mit féltetni. Torockó büszke lehet magára.” – emelte ki Király Ferenc.

A tiszteletes is elmondta, hogy „Torockó Fehér megyében van és Fehér megye központja Gyulafehérvár, ami Erdélynek mindig is az adminisztrációs fővárosa volt. A Nagy Románia megalakulását 1918-ban Gyulafehérváron hirdették ki, itt koronázták meg a királyt. Szimbolikájában ez tehát a második fővárosa Romániának, és ennek megvan a maga hozadéka. Mindezek ellenére az itt élők megélik a magyarságukat, ugyanakkor árnyaltabb és sokkalta nehezebb megélni itt a magyarságot, mint egy székelyföldi településen.”

Torockó lelkészét büszkeséggel tölti el az, hogy a torockóiak megtartották a magyar identitásukat és tiszta magyar nyelvet beszélnek: „A románokkal való együttélésnek vannak velejárói, ennek ellenére egy szép szótárral rendelkező magyar nyelvet beszélnek az itt élők, a hangsúlyról nem is beszélve. Azontúl van egy sajátos helyi nyelv is, ami egyfajta biblikus nyelv, de csak az egyik család beszéli: ez egy Károli Gáspár-féle magyar nyelv, ami kitűnik például az igeidők használatában.”

„...A fiataloknak a zenehallgatása is olyan, mint egy trójai faló. Nálunk ez még nem jelentkezett, a szomszéd faluban azonban már igen. Itt még a magyar zenét hallgatják a fiatalok, a klasszikusokat, a retro zenét, mint az Edda, a Republik vagy az Ossian. Ez is hozzátartozik a magyarsághoz.”

„...Azért is hálás vagyok, hogy itt van a Duna Ház és együtt tudunk működni, mert én úgy gondolom, hogy nem ismerik fel eléggé Torockó szerepét az erdélyi magyarság életében napjainkban. Bár ez a kép az utóbbi években elég sokat változott, hiszen amikor a közmédia

csatornáin elhangzik a déli harangszó és megszólal a Himnusz, akkor Csíksomlyó mellett Torockó jelenik meg. Sikerült tehát valamilyen szinten „belopni” a köztudatba a települést, de az életbevágó kérdések még nem jutottak el az emberekhez, azokkal még nem foglalkoznak. A szimbolikus kérdésekkel már igen, de aztán majd annak az időnek is el kellene jönni, amikor a szimbolikán túl a nyers valóság alapjait meghatározó dolgokkal is foglalkoznak az emberek.” – hangsúlyozta az esperes.

Minden interjúalany különleges településnek tartja Torockót és büszke rá annak építészeti, irodalmi és hagyományos örökségértékei miatt. A Duna Ház vezetője emlékeztetett arra, hogy „bár a vasbányászat végét követően a település hanyatlásnak indult, azonban a település utcaképét megtartották az itt élők. A tűzvész után építették egységesre a Felső piacsort és a porták máig őrzik Torockó régi szerkezetét. Az egyesületek, a vendéglátók és a Duna Ház tevékenysége nagymértékben segíti az identitástudat megőrzését.”

Torockó népszerűsíti a magyar kultúrát Romániában, Erdélyben. Torockó, mint a magyar kultúra része be tudja mutatni és tudja népszerűsíteni a település örökségértékeit a román közösségnek és a külföldieknek, így a Magyarországról idelátogatóknak is.⁵⁷ „Amikor például román turisták érkeznek a településre, akkor ők azzal szembesülnek, hogy ez egy magyar közösség és ezek itt magyar értékek. Az idelátogató román turisták többsége nyitott és érdeklődő a magyar értékek iránt.” – vélekedett a Torockói Aktív Turizmus Egyesület vezetője.

⁵⁷ Tözsér Anett (2020): A magyar turizmus Kárpát-medence szintű kiterjesztésének lehetőségei. Turizmus Bulletin, 20, 4: 46–52.

6. TOROCKÓ FALUSI TURIZMUSA

6.1. Bevezetés

Az értékvédő program keretében az itt élőknek nyújtott támogatások rövid távú anyagi motivációja mellett a falusi turizmus adta lehetőségek hosszú távú anyagi előnyeit a Transylvania Trust Alapítvány már a műemlékvédelmi folyamatok elindításakor ismertette a falubeliekkel, körvonalazva, hogy a felújított műemlékek bevételt teremtő vendégházként is üzemeltethetők. A növekvő turisztikai kereslet hatására a településen eddig mintegy 50 tulajdonos szerezte meg – részben az alapítvány szakmai hozzájárulásával és támogatásával – a falusi turizmus működtetéséhez szükséges engedélyeket. Ezáltal a turizmus a település legerősebb ágazatává vált. Kezdetben a hétvégi házakat, illetve a családok által nem használt szobákat adták ki az érkező vendégeknek. Az 1990-es évek végén a faluban a vendégfogadók érdekeit védő, valamint a szolgáltatás szintjét szabályozó egyesületet jegyeztek be. Sajnos a szolgáltatások minősége változó, amit az árak nem tükröznek megnyugtatóan. Az elmúlt években sokszor a vendégszobák, étkezők, sőt, közösségi terek számára a telken, általában a lakóház mögött épült új kiegészítés. Sikeresnek tekinthető néhány tetőtér hasznosítása, illetve gazdasági épület, főleg csűr panzióvá való átalakítása.⁵⁸

Torockó az utóbbi években az erdélyi falusi turizmus egyik legfontosabb központjává vált. Ezt annak köszönheti, hogy őrzi a néphagyományokat, és emellett a település több érdekességet és kikapcsolódási lehetőséget kínál minden korosztálynak. A turisták nem csak a kulturális értékek meglátogatásáért érkeznek ide. A település környezete ideális hely a hegymászásra, hegyi túrák, több napos kirándulások szervezésére, sátorozásra és siklóernyőzésre. Megfelelő időjárás esetében a falu felett akár 40-50 siklóernyős is megszámlálható. A hely természetes adottsága a sportolókat is vonzza: ezt bizonyítják az itt megrendezésre kerülő tájfutó versenyek is. Gyalogtúrák szervezhetők továbbá a környező erdőkbe, megmászható az 1130 méter magas Székelykő és látogatásra érdemes az 5 km-re levő torockószentgyörgyi vár és a 8 km-re található Bedellői-cseppkőbarlang is.⁵⁹

A sokak által Erdély legszebb falvának tartott Torockó polgármestere 2024-ben a bukaresti Romexpoban szervezett országos turisztikai vásáron átvehette a FIJET Románia elismerését. E szerint 2024-ben a Székelykő lábánál fekvő település volt Románia elsősorú turisztikai célpontja. A romániai szakírók egyaránt méltatták a szépen felújított házakat, amelyek egységes utcakép hatását keltik. Megemlézték, hogy Torockón található a Kárpát-medence legrégebbi eredeti helyén megmaradt háza (1668) és vízimalma (1752). Kiemelték a természeti adottságokat és a kétszer felkelő nap jelenségét, ugyanakkor döntő érv volt a választás során az is, hogy a falu szinte száz százalékban a turizmusból él.⁶⁰

⁵⁸ Torockó értékvédő program.

⁵⁹ Torockó. <https://torocko.eu/>

⁶⁰ Basa Emese (2024): Elismerés: Torockót tekintik Románia elsősorú turisztikai célpontjának. Maszol, 2024. február 15. Megjegyzés: a FIJET (Fédération Internationale des Journalistes et Écrivains du Tourisme) 1954-ben jött létre Párizsban, azzal a céllal, hogy a turizmussal foglalkozó írók és újságírók, a világ érdekes helyszíneit bejárva, javaslatokat tegyenek ezek felkeresésére, és ezáltal hozzájáruljanak az illető települések

A FIJET 2024. évi díját több más kitüntetés előzte meg. Ezek közül a legrangosabb az Európa Tanács által 1999-ben megítélt Europa Nostra-díj volt. Torockó a Transylvania Trust javaslatára az UNESCO Világörökségi Várományosi Listájára is felkerült 2012-ben. Majd a települést 2017-ben az épített örökségének köszönhetően hungarikummá nyilvánították. Ezt a címet Hegedüs Csilla, az RMDSZ akkori kulturális főtitkárhelyettese adta át Torockón 2022. március 15-én. Magyar vonatkozásban azt is kiemelhetjük, hogy 2023-ban Torockó pályázat útján csatlakozott a Virágos Magyarország elnevezésű programhoz.⁶¹

A nemzetközi sajtó is felfigyelt már Torockóra és olyan rangos lapok, kiadványok írtak róla, mint a Lonely Planet, a National Geographic vagy a Deutsche Welle.⁶²

6.2. Kihívások Torockó turizmusában

Torockón napjainkban a turizmus egyszerre jelent esélyt és veszélyforrást. Az értékvédő programnak köszönhetően ugyanis az itt élők már nem lebontani akarják az öreg épületeket, hanem meglátták a konzerválásban rejlő lehetőséget. Eközben azonban a településnek és az ott őrzött értékeknek nem az elenyésző kisebbséget jelentő románság (akik két kolostort is telepítettek az utóbbi évtizedekben a településre), hanem *a tömegturizmus jelenti a legnagyobb veszélyt.*⁶³

Makkay József megállapította írásában, hogy Erdélyben alig van ismertebb magyar falu Torockónál. A magyar és a román turisták által egyaránt látogatott település azonban nehezen tud megküzdeni a hírnév által nyújtott lehetőségekkel.⁶⁴

Egyrészt a vendégforgalom növekedése következtében a nyári turisztikai főszezonban, a kiemelt rendezvények alkalmával és hétvége a falu kapacitásai „szűknek” bizonyulnak, a település ezekben az időszakokban eléri a kapacitásainak szinte a végső határát. Intézkedésekre van szükség a látogatók irányításához, vezetéséhez olyan esetekben, amikor mozdulni sem lehet az autóktól, mert már a falu központjában kénytelenek parkolni. – emelték ki a szakemberek. Fordulóponton van tehát a turizmus a településen: egyelőre a turisztikai tevékenység még fenntartható és nyugodt falusi létet tud biztosítani a lakosságnak és az idelátogatóknak. A vendégforgalmi folyamatokat látva azonban Torockó könnyen túlszűfolt településsé válhat, míg a túlterheltség negatívan befolyásolhatja a lakosság életminőségét és a vonzerejéből is veszíthet a település.

Másrészt *a falu rossz infrastruktúrája nem kedvez a vendégforgalomnak és a vendéglátásban dolgozóknak.* Makkay József meglátása szerint Torockónak a fő gondja az, hogy a korábbi községvezetések szinte semmit nem tettek az infrastruktúra kiépítése érdekében. Az Európai Unió csatlakozás óta eltelt évek során a kezdeti pályázati lehetőségek elmúltak, így a legutóbbi önkormányzati választásokon mandátumot nyert polgármesternek további hosszú évekbe telik

népszerűsítéséhez és gazdasági fellendüléséhez. Ennek a szervezetnek a romániai fiókja ítélte oda Torockónak a díjat.

⁶¹ Basa Emese (2024): i.m.

⁶² Basa Emese (2024): i.m.

⁶³ Bagdán (2021): i.m.

⁶⁴ Makkay József (2023): A kétszer felkelő nap vonzereje sem orvosolja a festői szépségű Torockó gondjait. KrónikaOnline, 2023. augusztus 19.

behozni a lemaradást. Torockón ez kétszeresen is fájdalmas, mint más települések esetében: a település két bejáratánál nincs kiépített parkolóhely, ezért a Székelykő lábánál fekvő faluba érkező látogatók az utcákon és a köztereken, a történelmi központjának számító piac téren, a csorgó körül állnak meg az autójukkal, miközben ez kellene, hogy legyen a falu főtere és sétálóutcája. Problémát jelent az is, hogy az évente több ezer vendéget fogadó, Europa Nostra-díjas településen nem működik sem az ivóvíz-, sem a szennyvízhálózat, a legtöbb mellékutca pedig nehezen járható – hangsúlyozta a szerző.⁶⁵

A Király Vendégház tulajdonosa is megerősítette ezeket a tapasztalatokat: „Van egy régi, elavult vascsöves és egy új vízhálózat a faluban, de egyik sem működik rendesen. 2023-ban szerencsénk volt az esővel, a hegyen levő víztározóból kapjuk a vizet, de a nagy aszály miatt 2022-ben leállt az ivóvízszolgáltatás, így mindenki maga oldotta meg a vízellátást, ahogy tudta. A vendégházunkat a három kút segítette ki a bajból (az elmúlt években fúrtak három kutat, ahonnan aszályos időben fedezni tudják a két épületben működő vendégfogadó vízszükségletét). Nagyjából így működik a szennyvízellátás is...”⁶⁶

Az interjúalanyok elmondták, hogy a vízellátással kapcsolatos probléma 2024-ben tetőzött, ami abban mutatkozott meg, hogy több vendéglátó saját kutat ásott azért, hogy a vendégei és a saját vízszükségletét biztosítani tudja. Mások a település vízgyűjtő medencéjéről, a vajorról vitték nagyobb edényekben a vizet a saját udvarukra, hogy legyen a vendéglátáshoz elegendő mennyiségű víz.

Több interjúalany úgy látja, hogy az anyagi erőforrásokat elő lehetne teremteni az infrastruktúra fejlesztésére, azonban a válaszadók egy része inkább a hozzá nem értésben, egy részük a közömbösségben látja a probléma gyökerét, míg néhány interjúalany úgy érzi, hogy a felelősök esetében az egyéni érdek fontosabb, mint a közösségi érdek. „Ha a turista minden évben azt látja, hogy semmi sem változott, akkor egy idő után nem jön Torockóra még akkor sem, ha száz Király Vendégház áll rendelkezésére. Ezzel veszítjük el magunkat, identitásunkat.” – mondta a Király Vendégház tulajdonosa.

Több interjúalany kiemelte a turisták által leglátogatottabb helyszínen, Torockó központjában álló Kriza János Művelődési Ház és a polgármesteri hivatal mielőbbi felújításának szükségességét is, mert ezek az önkormányzati tulajdonban lévő épületek kezdenek romos állapotba kerülni, a használatra veszélyessé válni. Emellett az általános iskola épületének felújítása és az utcák – így a Felső Piacsor – megújítása, lekövezése, a közterületek nagyobb mértékű tisztán tartása is szükséges a válaszadók többségének véleménye szerint.

Több válaszadó egyetértett azzal, hogy nem lenne szabad megengedni a település központjában anyagi érdeket kereső vállalkozóknak, hogy a tevékenységük „balkáni” jelleget öltson és a torockói hagyományoktól eltávolodjon: „Torockón ugyanis tájidegenként hat a falu főterén álló lakókocsiban lángost és a román konyha jellegzetességét, a micset árusító tevékenység.” – jegyezte meg Torockó tiszteletese.

⁶⁵ Makkay (2023): i.m.

⁶⁶ Makkay (2023): i.m.

A szakemberek hozzátették továbbá azt, hogy „a közösségi illemhely csak akkor működik, ha a polgármesteri hivatal épülete nyitva van. Ha azonban nincsen nyitva a hivatal épülete, a rengeteg ideérkező turistának még pénzért sincsen lehetősége mosdót igénybe venni.”

Pozitív eredményként emelték ki ugyanakkor a válaszadók Torockó közvilágításának teljeskörű és esztétikus felújítását, melyre az elmúlt években került sor. A torockói önkormányzat egy olyan közvilágítást valósított meg, ami modern LED-es technológiával működik és architektúrájában is illeszkedik a falu arculatához.

Az önkormányzat ezen kívül rendezte, felújította és virágosította a falu központjában lévő parkot. Több utcában lefolyórendszert alakított ki, hogy „a víz ne vigye el az utcákat.” „Korábban, a nagyobb esőzések alkalmával a hegyről lefolyó víz elárasztotta hordalékával a főutcat, most azonban ez a probléma megoldódott.” – jegyezte meg a polgármester.

A Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége által a torockói lelkésszel 2015-ben készült interjú során kitértek arra is, hogy kifejezetten a panziótulajdonosoknak milyen nehézségekkel kell megküzdeniük. A tiszteletes elmondta, hogy a szálláshelyekkel kapcsolatos szabályozások egyre szigorúbbak napjainkban. Nehézséget jelent az, hogy az állami kritériumoknak megfeleljenek a szálláshelyek tulajdonosai, ugyanis minden évben új adónemet vezetnek be. Attól függetlenül például, hogy egy szálláshely rendelkezik, vagy nem rendelkezik TV-vel, minden szobára külön TV adót kell fizetnie a tulajdonosnak. Ezek mind többletterhelést jelentenek a szállásadóknak. A település lelkésze szerint szükség lenne további programajánlatokra, így például barlanglátogatásokra, szabadidős létesítmények, mint például tenispálya, műfüves pálya kialakítására, zarándokközpont létrehozására.⁶⁷

A Makkay József által készített interjúból az is kiderült, hogy „a bejegyzett szállás- és vendéglátóhelyek nem a településen adóznak, a megyei tanácsokhoz kerülő összegekből pedig éppenhogy visszajuttatnak valamennyi összeget Torockónak.”⁶⁸

6.3. Torockó turisztikai kínálata

6.3.1. Épített örökség

Torockó településképét a városias hangulatú tér négy oldalának egyazon korból származó, klasszicista ornamentikájú, múlt századi polgári ízléssel épült lakóházai teszik egységessé és nevezetessé. Ugyanakkor *a településen található a Kárpát-medence legrégebbi, 1668-ban épült eredeti állapotában megmaradt parasztháza is.*⁶⁹

A főtér közepén látható a kőfallal kerített *unitárius templom*. A templomkert falához néhány üzlet és az 1882-ben alapított, muzeális értékű szerkezeteknek helyet adó tűzoltóállomás kapcsolódik. A templomegyüttes közvetlen szomszédságában állnak az 1595-ben alapított

⁶⁷ Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége.

⁶⁸ Makkay (2023): i.m.

⁶⁹ Hegedűs (2015): i.m.; Tamáska (2015): i.m.; Torockó épített öröksége. Hungarikumok Gyűjteménye.

iskola új, 19. századi épületei. A tér déli oldalán az egykori tágas piac területére állami rendeletre 1938-ban a görögkeleti templom és 1977-ben egy tömbház épült.⁷⁰ (16–17. kép)

16–17. kép: Torockói unitárius templom

Forrás: Borsi Balázs, 2016. és Magyar Unitárius Egyház.

<https://maszol.ro/belfold/Halaadással-unnepeltek-a-torockoi-unitarius-templom-belsejenek-felujitast>, <https://unitarius.org/megujult-a-torockoi-unitarius-templom-belso-tere/>

A piactéren álló medencés kút (*vajor*) elnevezése a tó jelentésű német *Weiher* szóból magyarosodott.⁷¹ A vajor eredetileg fából, ma betonból épült medence a Templom téren, amely a Tiltalmasról lefolyó patak vizét fogja fel. A helyi asszonyok szőnyegek, nagyobb kelmék mosására is használják. Az évszázados hagyomány szerint a lépcsőzetesen elhelyezkedő medencék közül a legfelsőnél isznak az emberek, a középsőnél az állatok, alul pedig az asszonyok mosnak.⁷² (18–19. kép)

A Főtérről indulva, a *Felső piacsorra* jutunk el, ami egységes képet mutat, s emiatt a község 1999-ben *Europa Nostra*-díjat is kapott. A Felső Piacsoron sorakoznak Torockó legmódosabb lakóépületei, az egykori vaskereskedők és hármortulajdonosok, a vasváltók és verősgazdák házai. A Felső piacsor végén áll a 2014-ben megújított Duna Ház.⁷³

A szemben levő oldalon, az *Alsó Piacsoron* az ún. hidegkovácsoknak, a vasművesség mestereinek szerényebb, hasonló jellegű, ám kovácsoltvas tartozékokban gazdag házai állnak. Itt van az egykori járasszékhely, a mai polgármesteri hivatalnak és Torockó Néprajzi Múzeumának otthont adó épület is.⁷⁴ A torockói népviseletet, a kézzel festett bútorzatot, a háztartási eszközöket, a népi kézimunkákat és még egy kohó makettjét is megtekinthetjük a múzeumban.⁷⁵

Az Alsó Piacsor északi meghosszabbítása az Alsó utca, ennek rövid leágazása a nevében is egykori lakosaira, a fegyverkovácsokra emlékeztető Puskás utca. A Felső Piacsor déli

⁷⁰ Hegedűs (2015): i.m.; Basa (2022): i.m.

⁷¹ Hegedűs (2015): i.m.

⁷² Malonyai (1909): i.m.; Tamáska (2015); Bagdán (2021): i.m.

⁷³ Hegedűs (2015): i.m.; Tamáska (2015): i.m.

⁷⁴ Hegedűs (2015): i.m.

⁷⁵ Torockó. <https://torocko.eu/>

meghosszabbítása a Torockószentgyörgy felé haladó Szentgyörgyi utca, melyben a földművesek házai között helyet kaptak a Bosla és Zsakó család módos kúriái is.⁷⁶

18. kép: Vajor a Templom téren

19. kép: Torockó legrégebbi háza 1668-ból

Forrás: Kárpátutak: Erdély.

<https://karpatutak2.blogspot.com/2011/04/torocko-es-torockoszentgyorgy.html>

A század elején még öt *vízimalom* működött Torockón, ma a falu területén egy maradt fenn. A malomba bejutva látható, hogy gerendájára az 1723-as évszám van rávésve, valamint a hajdani tulajdonos neve: Toroczka Klára. A malomépület három helyiségből áll: a malomszerkezetnek helyet adó malomházból, a molnárházból, valamint az épület tengelyére merőlegesen épített pincéből. Falai részben fagerendákból, részben kőből épültek, a homlokzat egyetlen dísz a vörösre festett ablakkeret. A malom mai tulajdonosai az épületet látogatásra alkalmassá tették, karbantartják, kérésre a malmot el is indítják.⁷⁷

Torockószentgyörgy határában, a falutól mindössze két kilométerre található Erdély egyik középkori várának romjai. Torockó önkormányzata fontosnak tartja a *torockószentgyörgyi vár* állagmegóvását. A várat a turisták számára könnyen megközelíthető műemlékké szeretnék alakítani egy több éven át megvalósítandó Európai Unió pályázattal.⁷⁸

6.3.2. Rendezvények

A településen az elmúlt évtizedben jelentős mértékben bővült a kulturális programkínálat, köszönhetően főként a Duna Ház tevékenységének. A *rendezvények* között érdemes kiemelni a húshagyókedden (február végén, március elején) zajló farsangtemetést, az áprilisban megvalósuló Szezonnyitó Napot, a júniusban megrendezésre kerülő Duna Napokat, a szintén júniusban zajló Vaskenyér Ünnept, a júliusban sorra kerülő Double Rise Fesztivált, a szeptemberi falunapot és a Duna Ház egész éves programjait.⁷⁹ Az interjúalanyok egyetértettek azzal,

⁷⁶ Hegedűs (2015): i.m.

⁷⁷ Hantz Lám Irén (2003): i.m.

⁷⁸ Gyöngyi Annamária (2022): Uniós pénzből újul meg a torockószentgyörgyi vár és a falu több épülete. Transtelex, 2022. október 24.; Székely várrom Torockószentgyörgyön. ErdélyiNapló.ro, 2020. július 12.

⁷⁹ Keszeg Vilmos: Farsangtemetés Torockón. https://torocko.org/dl/Keszeg_Vilmos_Farsangtemetes.pdf; Torockó – Események. <https://torocko.org/esemenyek.html>; Az egyetemes magyar kultúrát is ünneplik Torockón, Magyar Nemzet, 2024. június 1.; Ahol a második napfelkelte is muzsikaszó mellett zajlik – vár a Double Rise fesztivál! Képmás Magazin, 2022. július 11.; Farsangtemetés, Duna Ház.

hogy az örökségátadást főként a kisebb rendezvények segítik: „Maga az örökségátadás inkább csendben történik, a nagyobb események inkább a figyelemfelkeltést szolgálják.”

A *farsangtemetés* több száz éves hagyománya mára turisztikai látványossággá vált, amelyet a helyi magyar közösség a mai napig megőrzött eredeti formájában. A rendezvény „forgatókönyve” szerint a fiatal legényekből álló maszkos, maskarás farsangi menet ostoraikat csattogtató betyárokkal, bohócokkal, ördögökkel és népviseletbe öltözött párokkal végigjárja Torockó összes utcáját, majd a főtéri itatónál, a vajornál a „pap” búcsúbeszéde és a „kántor” helyeslő szavai után az ördögök eltemetik „Farsang Döme” koporsóját. „Mára az esemény turisztikai vonzerővé vált és a megrendezésének időpontját sem a naptári vagy az egyházi vallási naptár szabja meg elsősorban, mint ahogyan a korábbi időkben, hanem a látogatók igényei.” – mondta Torockó tiszteletese.

A *Szezonnyitó Napot* hagyományteremtő céllal indította útjára az újonnan megalakult Torockó Turisztikai Desztináció Menedzsment Egyesület 2024 áprilisában. Az egy napos rendezvény a helyi turisztikai szolgáltatásokat, ajánlatokat és programokat mutatja be a látogatóknak.

A Duna Televízió 2014-ben nyitotta meg Torockón kulturális központját, a *Duna Házat*, amely – és ebben minden interjúalany egyetértett, hogy – a megalakulásától kezdve meghatározó szerepet tölt be Torockó kulturális életében. Az interjúalanyok kiemelték, hogy az örökségátadást leginkább a Duna Háznak a programjai, a Duna Ház beavatkozásai segítik, melyek éltetik a hagyományokat (20–21. kép).

20–21. kép: Duna Ház

Forrás: Duna Ház, <https://duna-haz.com/>

A Duna Televízió által a Duna Ház közösségépítő, hagyományápoló céllal van jelen a térségben. Az intézmény egész évben működik és egyre bővülő programkínálattal várja az itt élőket és az ide látogatókat. Itt színvonalas pódiumműsorokat, tematikus napokat, például a lelki egészséget a középpontba állító interaktív előadásokat, hagyományörző alkotóműhelyeket, képzéseket (például bútorfestés- és varrótanfolyamok, élményfestések), készségfejlesztő gyermek- és ifjúsági programokat, közönségtalálkozókat, koncerteket, kiállításokat, filmvetítéseket, bemutatókat (például népviselet bemutatókat) szerveznek. Rendhagyó történelem- és irodalomórák, történeti, nyelvészeti és népművészettel összefüggő konferenciák,

egyház történeti előadásorozatok, szakmai fórumok (például konferencia megrendezése a hungarikumok témakörében) egyaránt megtalálhatók a kínálatukban. „Büszkék vagyunk arra is, hogy Trianon 100. évfordulójára megvásároltuk a koronázási ékszerek másolatát, a koronát, a jogart és az országalmát. Ebből egy állandó kiállítást hoztunk létre a Duna Házban, amit minden év június 4-én, a Nemzeti Összetartozás Napja alkalmából kihelyezünk a templomba, ahol még többen megtekinthetik. Ez számunkra nagyon sokat jelent.” – hangsúlyozta a kulturális intézmény igazgatója.

A Duna Ház szervezésében tíz éves múltú visszatekintő *Duna Napok* keretében az összetartozást és az egyetemes magyar kultúrát ünneplik a résztvevők. A programok tematikája a nemzeti öntudat erősítését célozza. Az immáron három napos eseményen a Kárpát-medence magyar lakta területeiről érkező művészek, népzeneészek, hagyományőrző csoportok lépnek fel. A rendezvényt a Nemzeti Összetartozás Napjához közel eső hétvégén szervezik meg.

A Torockói Íjász Szer szervezésében 2024-ben harmadik alkalommal megvalósított *Vaskenyér Ünnepe* szakmai előadásokkal és torockói vasból készült eszközök előállításával állít emléket a torockói vasművességnek.

A *Double Rise* Fesztiválon helyet kapnak anyaországi és erdélyi alternatív együttesek koncertjei, népzenei, irodalmi, színházi műsorok és más kísérő rendezvények. A szervezők szerepet szánnak a természetjárás népszerűsítésének is. A 2024-ben már hét éves múltú visszatekintő rendezvénynek elsősorban nem az a célja, hogy a torockói hagyományokat bemutassa, ám a szervezők itt is próbálják a helyi hagyományokat megjeleníteni a programban. Az interjúalanyok elmondták, hogy a *Double Rise* Fesztivál szerepével kapcsolatban a lakosság körében megoszlanak a vélemények, mert a rendezvény inkább szolgálja a szórakozást, mint az örökségátadást: „Van, aki pozitívumként értékeli azt, hogy van egy ilyen típusú rendezvény Torockón, és van, aki ellene van ennek.” – jegyezte meg a Torockói Aktív Turizmus Egyesület elnöke.

Torockó önkormányzata minden év szeptemberében szervezi meg Torockón a *falunapot*. A több napos rendezvény mára túllépte a falu határát. Erre az alkalomra turisták és a testvértelepülések képviselői is Torockóra látogatnak. A falunapot minden évben megszervezik, egyszer Torockón, egyszer pedig Torockószentgyörgyön, azaz két évente van Torockón falunap.

6.3.3. Gasztronómia

A településen a hagyományok őrzésének meghatározó részét képezi a *gasztronómia*. Bőséges étel a füstölt húst és aszalt gyümölcsöket is tartalmazó országgyűlés leves, valamint a laskatésztával elkészített szabógallér leves. A húsos ételek és a burgonya is részei a menünek. Az édességek közül kiemelendő a diós habbal töltött, porcukorral meghintett hamuzsák (diós táskák). Ünnepekre készül a fahéjas cukorral megszórt, kemencében sült Somodi kalács.⁸⁰ A családok és a civil szervezetek is őrzik a gasztronómiai hagyományokat, emellett Torockó

⁸⁰ Csiki Judit (2023): Ahol kétszer kel fel a nap: Torockó, az élő skanzen. Meglepetés, 2023. január 10.; Torockó, Somodi kalács.

három vendéglátóhelyén, több szállasadónál, valamint a rendezvények alkalmával is meg lehet kóstolni a jellegzetes torockói ételeket (22. kép).

22. kép: Torockói ételek

Forrás: Wikipédia, Torockó hagyományai.

6.3.4. Szálláshelykínálat

A szálláshelyek és a vendéglátóhelyek között vannak minőségi szintkülönbségek a településen. A vendégfogadók közös érdekvédelmét felvállaló Torockói Vendéglátók Egyesülete a kétezres évek derekán szűnt meg, miután kiderült, hogy nem lehet közös nevezőre hozni a különböző vendéglátóhelyek minőségi szintkülönbségét. A Király Vendégház tulajdonosa szerint a jelenleg működő körülbelül 50 szálláshely között jelentős minőségi szintkülönbségek vannak, így a Király Vendégház is rendszerint csak azokkal a szálláshelyekkel tud együttműködni, akik hasonló minőségű szolgáltatásokat nyújtanak. Ez a szűkebb kör küld egymáshoz vendégeket telt ház esetén, ami nyáron Torockón gyakran előfordul.⁸¹

A Király Vendégház tulajdonosa kifejtette, hogy a pandémia előtti időszakban nem fektettek nagy hangsúlyt a szálláshelyek minőségi színvonalának növelésére a vállalkozók, mert erre nem volt igény a vendégek részéről. Elegendőnek tartották azt, ha a panziók rendelkeztek a szálláshelyi alapszolgáltatásokkal. A pandémia után azonban változott a látogatók igénye. Az utazási korlátozások következtében a magyarországi vendégeket felváltották a belföldi vendégek, akik a magasabb minőségű szolgáltatások kialakítására ösztönözték Torockó turisztikai vállalkozóit: a belföldi vendégkör a szálláshelyi alpinfrastruktúra és szolgáltatások mellett már nagyobb mértékben igényli a kiegészítő és a szabadidős szálláshelyi szolgáltatásokat is. A növekvő új keresleti szegmens által támasztott megváltozott igények hatására a járványhelyzet időszakát követően további panziók létesültek Torockón, emellett a meglévő szálláshelyek minőségi fejlesztésére is sor került. Mindez emelni tudta a falu turisztikai szolgáltatásainak színvonalát. Ennek következtében „a vendégek azt mondják, hogy kedvesek, vendégszeretők itt az emberek és meg vannak elégedve a szálláshelyekkel és a szolgáltatásokkal.” – tette hozzá a Torockói Aktív

⁸¹ Makkay (2023): i.m.

Turizmus Egyesület elnöke. Megmaradtak és fejlődtek azok a nagyobb kapacitásokkal rendelkező panziók, amelyek bővíteni tudták a szálláshelyi infrastruktúrát. Ezek a vállalkozások törekednek arra, hogy a jövedelmük nagy részét visszafordítsák a tevékenységükbe. Több panziótulajdonos azonban, aki nem tudta megvalósítani a bővítéseket, kénytelen volt bezárni.

A vállalkozókat érintő kihívásokra is felhívta a figyelmet a Király Vendégház tulajdonosa: „A minőségi vendéglátásból meg lehet élni, Torockón azonban az jelent problémát, hogy önerőből nehéz eljutni erre a szintre. Hiába rendelkezik egy fiatal vendégházként hasznosítható ingatlannal, ha nincs tőkéje az induláshoz, inkább elmegy külföldre vagy más városba dolgozni, és rendszerint nem tér haza.” A vállalkozó szerint a legnagyobb beruházást a hiányzó infrastruktúra önerőből történő kiépítése jelenti. Sokszor a vendéglátónak kell az utcát is rendbehozni, de meg kell oldania a vízellátást és a szennyvízelvezetést is. „Ekkora beruházást kevesen vállalnak, a fiataloknak nincs hozzá anyagi fedezetük. Ezzel magyarázható, hogy a településen alig marad fiatal, a többség elköltözik a faluból.”

A szálláshelykínálat főként Torockón összpontosul, azonban Torockószentgyörgyön is találunk néhány panziót, például a Székelykő kúria is ez utóbbi településrészen található. A kúria a panzióknál magasabb áron kínálja szolgáltatásait, és inkább a magasabb pénzköltésű turistákat szólítja meg.

6.4. A turisztikai kereslet jellemzői Torockón

Torockó népszerűségét jelzik a statisztikai adatsorok is, melyek szerint az elmúlt 10 évben 180%-kal növekedett a vendégek száma Torockó községben (Torockó és Torockószentgyörgy településeken). A növekedés mértéke nem egyenletes, évenként változó mértéket mutat. A pandémia időszakában (2020-ban) 50%-kal csökkent a vendégforgalom 2019-hez képest, azonban 2021-ben az előző évhez képest már 91%-os vendégforgalom növekedést realizáltak és azóta is folyamatos élénkülés látható a két település iránti keresletben. 2021-ben a vendégek száma mindössze 4,8%-kal maradt el a 2019-ben realizált eddigi legmagasabb vendégszámtól, ami azt is jelzi, hogy a járványhelyzetet követő első évben szinte teljes mértékben visszatért a pandémia előtti teljesítmény (1. táblázat).

1. táblázat: A vendégek száma Torockó községben az elmúlt évtizedben

		Vendégek száma (fő/év)								
Torockó község	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	5237	5756	6118	7406	8830	9271	4603	8826	10427	14664

Forrás: Román Statisztikai Hivatal. <https://insse.ro/cms/en>

A vendégéjszakák számának növekedése a vendégszámok arányával hasonló mértékben változott, 197%-os növekedést mutatott az elmúlt tíz évben Torockó községben. A növekedés mértéke ebben az esetben sem volt egyenletes, évenként változó mértéket jelez. A pandémia időszakában (2020-ban) 52%-os csökkenést realizáltak a vendégéjszaka számokban 2019-hez képest, azonban 2021-ben a vendégszámok növekedéséhez hasonlóan jelentős mértékű, 107%-os növekedés mutatható ki a vendégéjszaka számokban. A vendégéjszakák száma tehát már a pandémia első periódusát követő évben (2021) elérte az elmúlt évtized legmagasabb

vendégéjszaka számát realizáló 2019-es év teljesítményét és azóta is folyamatos és dinamikus növekedés mutatható ki a két település vendégéjszaka számaiban (2. táblázat).

2. táblázat: A vendégéjszakák száma Torockó községben az elmúlt évtizedben

Vendégéjszakák száma (éjszaka/év)										
Torockó község	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
	9282	10302	11910	13182	14102	16393	7868	16337	20729	27594

Forrás: Román Statisztikai Hivatal. <https://insse.ro/cms/en>

A turizmus gyors visszaépülése az interjúalanyok elmondása szerint a romániai belföldi turisták növekvő érdeklődésének köszönhető, ugyanakkor az utazási korlátozások következtében a pandémia időszakában a magyarországi turisták – akik Torockó meghatározó célcsoportját jelentették – nem érkezhettek a településre. A koronavírus járvány óta tehát gyökeresen átalakult a torockói kereslet. Miután 2020 májusában az emberek kiléphetek az otthonuk bezártságából, a hazai vendéglátóhelyeket „rohanták meg” elsőként, mert nem tudtak külföldre utazni. A trend azóta is érvényes. Bár 2022-től jóval több a magyarországi vendégek száma, még mindig a belföldi turisták vannak többségben.

A rövidebb idejű utazások száma növekedett az elmúlt években Torockón, ami abban mutatkozik meg, hogy gyakran hétvégre, vagy két-három éjszakára foglalnak szálláshelyet a turisták. Ezen kívül jellemző a tranzitturizmus: az itt átutazó vendégek máshol szállnak meg, az utazásuk során azonban Torockót is útba ejtik: „Torockó szerepel a romániai turisták bakancslistáján és képesek több száz kilométert utazni Bukarestből, Moldovából, Konstancáról csak azért, hogy lássák Torockót.” – hangsúlyozta a Király Vendégház tulajdonosa.

A járványhelyzet időszakát követően a magyarországi látogatók is fokozatosan visszatérnek Torockóra és a Határtalanul Program keretében több tízezer magyarországi diákkal ismertetik meg a települést, hiszen az erdélyi helyszínek egyik fő állomásaként ez is szerepel a programban.⁸²

A pandémia időszakáig főként buszos túrák keretében, csoportosan érkeztek a turisták. Azt követően azonban inkább egyénileg vagy kisebb csoportokban érkeznek a családok, a párok, a baráti társaságok – állapította meg a Torockói Aktív Turizmus Egyesület elnöke.

A szakemberek tapasztalata szerint kétféle turista látogat Torockóra: az egyik típus a csendet, a nyugalmat kedveli és pihenésre vágyik. Ő inkább a faluban és a környéken sétál, illetve a vendégház kertjében pihen, ahonnan szép kilátás nyílik a Székelykőre. A másik turistatípus az aktív turizmus híve, aki kora reggel azonnal nekivág a Székelykőhöz, az Ordaskőhöz, vagy a régi bányákhoz vezető, előre kiválasztott túrának.⁸³

⁸² Határtalanul Program. <https://hatartalanul.net/torda-aranyos-az-aranyos-menten-mocfoldig/>

⁸³ Makkay (2023): i.m.

A Király Vendégház tulajdonosa hangsúlyozta azt is, hogy az utóbbi években a vakációs kártyának köszönhetően lendült fel a belföldi turizmus, sokan ezzel a juttatással keresik a belföldi szálláshelyeket.⁸⁴

Az interjúalanyok hozzátették, hogy az utóbbi öt-tíz évben gyökeresen átalakult a vendégek elvárása is. Míg korábban a prémiumkategóriát nyújtó szálláshelyek mellett volt igény az alacsonyabb színvonalú szálláshelyekre is, mára már alapkövetelmény, hogy minden szoba mellett illemhelyiséggel ellátott fürdőszoba legyen.⁸⁵

6.5. Turisztikai szervezetek és turisztikai marketingtevékenység Torockón

Az interjúalanyok tapasztalatai szerint a turisztikai vállalkozók fejlesztik egyéni kínálatukat, szolgáltatásaikat, azonban a turizmus egyelőre nem jelenik meg szervezeten Torockón. A válaszadók egy része megjegyezte, hogy az önkormányzat és a civil szervezetek között kismértékű az együttműködés és a kommunikáció. Párhuzamosan, viszonylag elszigetelten, egyénileg végzik a kommunikációs és a termékfejlesztési tevékenységet az egyes intézmények, szervezetek, vállalkozások.

A torockói unitárius egyház és a Duna Ház nagymértékben hozzájárul az értékek népszerűsítéséhez. Emellett minden vállalkozó a saját módján, a saját belátása és ereje szerint igyekszik Torockó értékeit és a vállalkozását népszerűsíteni. Ezek a tevékenységek egyelőre nem egységesen, hanem önálló tevékenységek keretében valósulnak meg.

„Torockón nem zajlott eddig tudatos marketingtevékenység. Mindenki próbálkozik, ahogyan tud. Teljesen organikusan, szájról szájra alakul a kommunikációs tevékenység.” – jegyezte meg a Torockói Aktív Turizmus Egyesület elnöke.

Ezért fogtak össze a helyi turisztikai vállalkozók és alakították meg 2024-ben a Torockói Turisztikai Desztináció Menedzsment Egyesületet, ami jelenleg 27 vállalkozást tömörít. A szervezetnek az a célja, hogy összefogja Torockó turizmusát, a turisztikai marketingtevékenységét, a turisztikai befektetéseket és a fejlesztéseket. Jelenleg a szervezet koordinálásával készülnek egy nagyobb projekt megvalósítására, egy pályázat leadására 2024. végén. A projektnek az a célja, hogy a torockói turizmus és a marketingtevékenység digitalizációja fejlődjön, információs anyagok, térképek készülhessenek. „A turisták keresik a térképet, az információs anyagokat arról, hogy mit és hogyan lehet megtekinteni Torockón, ilyet azonban egyelőre nem tudunk számukra biztosítani.” – tette hozzá a szakember.

A települési vállalkozók összefogására jelent pozitív példát a 2024-ben megalakult Torockói TDM Egyesület működése. Az egyesület tagjai között vannak pályázatíró és marketingért felelős szakemberek, akiknek tapasztalatuk van európai uniós források lehívásában és projektek megvalósításában. A szervezet által hagyományteremtő céllal és saját költségvetéssel megrendezett szezonnyitó esemény a helyi turisztikai vállalkozók ajánlatát vonultatta fel 2024-ben, és már az első alkalommal nagy látogatói érdeklődés övezte.

⁸⁴ Makkay (2023): i.m.

⁸⁵ Makkay (2023): i.m.

A torockói unitárius egyházközség és a Duna Ház közötti együttműködést gyümölcsözőnek tartják a válaszadók, mint ahogyan a Duna Háznak a település más szervezeteivel való együttműködése is eredményes.

A Duna Házzal elmondható, hogy nem csak gazdag kulturális programokat szervez, hanem kiterjedt marketingtevékenységet is folytat. Az igazgató kiemelte, hogy az intézmény médiatámogatást nyújt a Duna Ház egész éves programjaihoz és a Duna Napok programjaihoz: „A Duna Napokon például egy 26 perces film készül, amit leadunk a Duna World csatornánkon. Az M5-ön a Kulturális Híradónk állandó jelleggel beszámol az évközi eseményekről. A Kossuth Rádió 2023-ban kitelepült és egész napos adás volt hallható a Duna Napokon. 2024-ben a Dankó Rádió települt ki, ők 2025-ben is megjelennek. Ezen kívül az M1 csatorna legalább 10-szer bejelentkezett a 2024. évi Duna Napokról. A Duna Ház Facebook-oldalának szintén nagy a látogatottsága, a weboldalt azonban nem követik annyian, mint néhány évvel ezelőtt. Úgy látszik, hogy a közösségi médiaeszközök népszerűbbek ma már.” Az interjúalanyok úgy látják, hogy ezek a híradások nagymértékben népszerűsítik Torockót a látogatók körében.

Több interjúalany megjegyezte ezzel kapcsolatban, hogy a települési marketingtevékenység ellátása nem kifejezetten a Duna Ház, hanem elsősorban az önkormányzat feladata lenne. Nagy áldás, hogy a Duna Ház szívesen végzi ezt a tevékenységet, azonban főként a helyi önkormányzatnak kellene kezdeményezni a települési marketingmunkát.

Erre válaszként elhangzott a polgármester részéről az, hogy „sok mindent lehetne még tenni az önkormányzat részéről is, mert nem állunk elég jól a marketingtevékenység terén. Amióta polgármester lettem, igyekszem ezen a téren is nyitottabbá válni. A hivatalba lépésemkor kialakítottuk a település honlapját és ezen kívül elkészítettük a település Facebook-oldalát is, ott próbálunk minden információt megosztani a lakossággal és a látogatókkal. Ezek a felületek nem léteztek a hivatalba lépésemel megelőzően, nem volt nyitottság erre a korábbi vezetés részéről. 2020 előtt pályázatokat sem nyújtottak be az addig hivatalban lévő önkormányzatok.” – tette hozzá a polgármester.

A kutatás során arról is érdeklődtünk, hogyan jelenik meg a település kommunikációs tevékenységében a hungarikum cím. A szakemberek elmondták, hogy bár az itt élők büszkéek a hungarikum címre, azonban tudomásuk szerint ez ritkán jelenik meg a települési kommunikációban. A Duna Ház igazgatója is kifejezte ezzel kapcsolatos egyetértését: „A település kommunikációjában ritkán jelenik meg a hungarikum cím és Torockó nem használja ki igazán a hungarikum címben adódó lehetőségeket. A Duna Házban mi törekszünk erre, emiatt szerveztük meg többek között a hungarikum témájú szakmai konferenciánkat is. Azonban ennek a kitüntető címnek nagyobb hangsúlyt kellene kapnia a település kommunikációjában és a vendégházak promóciós tevékenységében. A torockói önkormányzatnak tudatosabban fel lehetne karolni ezt a tevékenységet. A település az Europa Nostra-díj jelentőségét hangsúlyozza inkább.” A Király Vendégház tulajdonosa ehhez hozzáfűzte, hogy „minden vállalkozó a saját ereje és belátása szerint próbálja népszerűsíteni a hungarikum címet. A Torockói TDM Egyesület megalakulása és tevékenysége várhatóan ezen a téren is hoz majd előremozdulást.”

A településről készült promóciós anyagok sorát folytatva kiemelendő a Borbás Marcsi által szerkesztett Gasztróangyal sorozat keretében 2018-ban Torockóról bemutatott film is, amely

szintén több ezer fős látogatószámot ért már el. A filmben a torockóiak beavatják a nézőt a település értékeibe és megismertetik velük a somodi kalács, a tordai pecsenye és az országgyűlés leves elkészítésének módját.⁸⁶

Ezen kívül olyan rangos nemzetközi lapok, kiadványok is írtak már Torockóról, mint a Lonely Planet, a National Geographic vagy a Deutsche Welle.⁸⁷

6.6. Fejlesztések megvalósítása Torockón

Több interjúalany megjelezte azt, hogy a torockói unitárius egyház mintaértékűen felújította és karbantartja a tulajdonában levő épületeket, ugyanakkor az önkormányzat tulajdonában álló épületek, illetve a közszolgáltatások elhanyagolt állapotban vannak.

A válaszadók között Torockó polgármestere is egyetértett azzal, hogy „a település turizmusa valóban kihívásokkal áll szemben: a település alapinfrastruktúrája már nem elegendő ahhoz, hogy a lakosság és egy nagyobb turistaáradat szükségleteinek eleget tegyen. A 2020 előtt hivatalban lévő önkormányzatok nem törődtek a településsel és nem nyújtottak be pályázatokat fejlesztésekre. Ezért jelenleg is problémánk van többek között az ivóvíz- és a szennyvízellátással. Kiepítetlen ivóvíz- és szennyvízhálózatot kaptam örökségül a korábbi önkormányzatoktól, azonban próbálunk megoldást találni erre a helyzetre.” Az interjúban a polgármester azt is kiemelte, hogy Torockó önkormányzatának jelenlegi vezetése már elnyerte azokat a pályázati pénzeket, amelyek segítségével az ivóvízhálózatot és a teljes közművesítést ki tudja építeni: „Tíz európai uniós vagy országos finanszírozású projektünk megvalósítása van folyamatban jelenleg.”

A *vízszolgáltatás* egy régi, az 1980-as évekből származó, mára már elavult vízhálózaton keresztül működik. A település önkormányzata szeretné kicserélni, ez azonban nagy terhet ró a hivatalra. 2025 tavaszától tervezik megvalósítani a cserét.

A polgármester arra is utalt, hogy tervezik a falu ülepítőjének a megépítését is, ennek megvalósítási időpontja azonban még nem ismert.

A *parkolók* tekintetében a torockói önkormányzat a falu bejáratánál kiepítendő parkolóhelyek létrehozásában gondolkodik. A polgármester kifejtette, hogy a Torockói Turisztikai Desztináció Menedzsment Egyesülettel és a Fehér Megyei Tanáccsal való együttműködésben a parkolás megoldására tervet dolgoztak ki. Torockónak a Torda irányába vezető északi kijáratánál terveznek egy nagyobb kapacitású parkolót és pihenőhelyet létrehozni. Bent a faluban fizetős parkolóhelyeket szeretnének kialakítani.

Az *áramellátást* segítő, egy új transzformátorházat hoztak létre. Ezzel a falu nagy részén enyhítették az áramellátás hiányosságait, ám a falu egészét tekintve még nem tudták megoldani ezt a problémát, ehhez további munkálatokra van szükség. – tette hozzá a település vezetője.

⁸⁶ Torockó (2018): Gasztróangyal 34. rész. <https://www.youtube.com/watch?v=S-wdJH5sTy0&lc=UgwnyFxPjq3afE4Ptot4AaABAg>

⁸⁷ Basa Emese (2024): i.m.

A torockói Kriza János Művelődési Ház, a torockószentgyörgyi művelődési ház és a torockói Sebes Pál Általános Iskola felújítása szintén elkerülhetetlenné vált. A torockói önkormányzat ezen épületek energetikai hatékonyságának növelésére nyert el pályázatot, azonban még nem indultak el a munkálatok. A polgármester elmondta, hogy „az energiahatékonyság növelése mellett el kell végezni az épületek strukturális megerősítését is és ezekre jelentős pénzüsszegeket kell elkülöníteni az önkormányzat költségvetésében.”

Torockó utcáinak felújítása is szerepel a torockói önkormányzat tervei között. Ehhez szintén elnyertek egy pályázatot a falufejlesztési projektek kapcsán. Az utcák rusztikusabb kövezésében gondolkodnak, ami illeszkedik Torockó faluképébe.

Ezen kívül a torockói önkormányzat tervezi Torockó központi részén a *közvilágításhoz* szükséges kábeleknek a föld alá helyezését és a betonoszlopoknak öntöttvas oszlopokra történő cseréjét.

A polgármester hozzátette, hogy a 17 önkormányzat összefogásával szerveződött helyi akciócsoporttal egy kis erőgép beszerzésére pályáztak az elmúlt négy évben, amivel a közterületek karbantartását végzik. Jelenleg abban gondolkodik az akciócsoport, hogy egy kis traktorra tudjanak pályázatot benyújtani.

A 2023-ban indult legnagyobb beruházásként a torockószentgyörgyi vár állagmegóvását emelte ki a torockói polgármester. A várat a turisták számára könnyen megközelíthető műemlékké szeretnék kialakítani egy több éven át megvalósítandó Európai Unió pályázattal. Az elnyert pályázat összköltsége: 2,155 millió euró. A tervek szerint felújítják a vár viszonylag épségben megmaradt tornyának falait és kilátóként fogják hasznosítani. A Toroczkay-vár romjainak megerősítésén túlmenően felújítják a faluban található 1836-ban épült Toroczkay-Rudnyánszky kúriát is, amelyben az önkormányzat turisztikai információs központot alakít ki. A kúriánál már zajlanak a munkák, a várnál még éppen nem, de nemsokára ott is elkezdik az ásatásokat. A felújítási munkálatok már 2021 óta zajlanak és 2026. június 30-ig kell azt befejezni.

„A torockószentgyörgyi turizmus fellendítését szolgálná az Európai Unió finanszírozású Országos Helyreállítási Alapból elnyert további 480 ezer eurós pályázat is, amelyből nyolc hagyományos ház turisztikai célú felújítását, illetve a romos állapotban lévők újjáépítését tervezzük Torockószentgyörgyön.” – tette hozzá a polgármester.

Torockószentgyörgyön ezen kívül szennyvízhálózatot létesít a torockói önkormányzat. Ehhez már beszerezték a szükséges engedélyeket és hamarosan kibocsátják az építési engedélyt.

A Torockószentgyörgyön elindított fejlesztésekkel kapcsolatban több válaszadó úgy véli, hogy a polgármester főként Torockószentgyörgy fejlesztését részesíti előnyben, miközben Torockón továbbra is hiányosak a vendégfogadási feltételek.

A polgármester azonban problémának látja és szeretné enyhíteni a Torockó és Torockószentgyörgy közötti évszázados ellentétet azzal, hogy Torockószentgyörgy fejlesztését is támogatja. Véleménye szerint Torockószentgyörgyön is lehet alternatíva a turizmus fejlesztése a mezőgazdasági tevékenység mellett: „A mezőgazdaságból származó megélhetés egyre nehezebb, azonban a falusi turizmus fejlesztésével ezen a településrészen is megerősíthetünk egy új ágazatot. A turizmus Torockószentgyörgyön is életképesebb alternatíva lehet a jövőre nézve, mint

a meglévő mezőgazdasági tevékenység. Ezt a folyamatot támogatná többek között a torockószentgyörgyi vár felújítása. Attól függetlenül, hogy a vár Torockószentgyörgyön van, Torockó számára is ugyanolyan fontos, hiszen idevonzza a turistákat. A nyolc torockószentgyörgyi épület felújításával is úgy gondoljuk, hogy ráirányíthatjuk a településen élők figyelmét arra, hogy ők maguk is legyenek igényesebbek a környezetükre, fordítsanak nagyobb figyelmet a portáikra. A torockói lakosság körében ez a szemléletváltozás már megtörtént.” – emelte ki a polgármester.

A torockói *unitárius egyháznak* köszönhetően az egyházi tulajdonban lévő épületeket érintő nagyobb horderejű felújítások is megvalósultak a közelmúltban Torockón. A Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége által a torockói lelkésszel 2015-ben elkészített interjúban elhangzott, hogy az unitárius egyház egyik nagy nehézsége volt az, hogy az ingatlanjaik elhanyagolt állapotban voltak. Az unitárius templom utolsó felújítása 1938-ban történt és ez a templom állapotán még néhány éve meg is látszott. Anyagi fedezet híján a külső és belső felújítás továbbra is váratott magára. A Fehér Megyei Tanácstól remélték a támogatást, s azon kívül a településen szerveztek gyűjtést és abból fedezték volna a felújítást. A 2015-ben elkészített interjú óta eltelt időszakban azonban a közösség erőfeszítésének, javarészt saját pénzbeli hozzájárulásának és a település közmunkaprogramjának köszönhetően 2022-ben teljes körűen felújították a templomot. A körülbelül 150 ezer euró értékű beruházás közel háromnegyede saját erőforrásból (fakitermelés, vállalkozók és magánszemélyek adománya) valósult meg, egynegyed részt, azaz 17 millió forintot Magyarország Kormányának köszönhetnek (15 millió forint a Bethlen Gábor Alaptól és a tervezésre szánt 2 millió forint a Rómer Flóris Program révén), a helyi önkormányzat pedig 10 ezer lejjel járult hozzá a felújításhoz.⁸⁸

Torockónak az egyik emblematikus épületét a Duna TV megvásárolta tíz évvel ezelőtt. Az épület romos állapotban volt abban az időszakban, a felújítását követően azonban a *Duna Ház* lett a település egyik ékköve. Az épület felújításával önmagában is jelentős értékmentés történt a településen, nem beszélve a benne zajló magas színvonalú kulturális tevékenységről. – hangsúlyozták a válaszadók. A Duna TV a saját épületének felújítása mellett további fejlesztések megvalósítását tervezi, ehhez szeretne megvásárolni egy az intézmény közelében lévő házat. A jelenlegi lakónak a családja már 150 éve ott él és sok értékes torockói örökségértéket gyűjtött össze. A Duna Ház igazgatója elmondta, hogy ha sikerülne megvásárolniuk az ingatlant, akkor egy falumúzeumot alakítanának ott ki. Ezen kívül a közeljövőben tervezik még a Budapest V. kerületi önkormányzat tulajdonában levő ingatlannak a megvásárlását is, ennek udvarában egy állandó színpadot szeretnének felállítani, ahol gyermekprogramokat és közönségtalálkozókat szerveznének.

A fentiekén kívüli fejlesztések főként magánbefektetők által, nem köztámogatásból valósulnak meg. Pályázatok segítségével is kialakítottak vagy felújítottak ugyan vendégházakat, panziókat, ám ezeken kívül mindenki saját erőből próbálja rendben tartani az épületeket.

⁸⁸ Basa Emese (2022): Hálaadással ünnepelték a torockói unitárius templom belsejének felújítását. Maszol, 2022. december 05.

Arra is kíváncsiak voltunk, hogy mi lehet az oka annak, hogy bár Torockó 2012-től megtalálható a Világörökség Várományos Listán, mégsem került fel a Világörökség Listára? Milyen további beruházásokra, fejlesztésekre lenne szükség ennek eléréséhez?

„Torockó nem felel meg a világörökségi cím elvárásainak, és ezért valószínűleg nem is fog felkerülni a Világörökség Listára.” – mondta Torockó tiszteletese. „Az összes tájidegen épületet – így például a település központjában álló tömbházat vagy az ortodox templomot – le kellene bontani, vagy át kellene alakítani a településen. A település infrastrukturális feltételeit – az ivóvíz-, a szennyvízhálózatot és az áramszolgáltatást – is szükséges kialakítani. Ha nem lesz kiemelt politikai lobbis e törekvés mögött, akkor nem hiszem, hogy Torockó világörökségi helyszínné fog válni. Ennek ellenére sokak gondolataiban már most is világörökségi helyszíneként él Torockó.” – tette hozzá az esperes.

Ezt a véleményt erősítette meg a Torockói Aktív Turisztikai Egyesület elnöke is. „A világörökséggé válásnak van egy meghatározott feltételrendszere, aminek meg kell felelnie az egyes helyszíneknek. Torockó ennek nem felel meg, és úgy tűnik, hogy nem is fog tudni megfelelni. A településen szigorú szabályrendszer szerint történnek az építkezések, ettől függetlenül azonban nem mindenki tarja be ezeket. A falukép valóban egységes és szép, de ha bemegyünk a kapukon belülre, akkor ott már több esetben felborulnak az építkezési szabályok. Az embereknek is élniük kell valahogyan, mindent nem lehet ráerőltetni az emberekre.” – vallja az egyesület vezetője.

A település polgármestere hangsúlyozta, hogy szeretnék továbbvinni a világörökséggé nyilvánítási folyamatot Torockó esetében. Legutóbb 2021-ben történt lobbis tevékenység erre vonatkozóan, akkor azonban Verespatak bányászati öröksége kapta meg a világörökségi címet. Egyelőre nem lehet tudni, hogy mikor kerül újra terítékre egy ilyen típusú döntés Romániában – jegyezte meg a település vezetője.

7. ÖSSZEFOGLALÓ

Torockó Erdély legnyugatibb székely végvára, magyar szórványtelepülés Romániában, a román többségű Fehér megyében. A vasművesség egykori erdélyi központja, egykori bányászváros, amely a Székelykő és az Ordaskő sziklavonulatának völgyében, Nagyenyed 20 km-es körzetében fekszik. A lakói ide betelepült székelyek, akik megtartották évezredek szokásaikat és kultúrájukat. *Torockó példaként szolgál a magyar örökségérték megőrzésében és a magyarságkép formálásában, ugyanis egy olyan megyében található, ahol a magyarok aránya nem éri el a 3%-ot sem.* Az itt élők ennek ellenére megtartották a magyar identitásukat, tiszta magyar nyelvet beszélnek és őrzik azt a sok évszázados értékkincset, amelyet az őseik rájuk hagyományoztak. A torockóiakban erősen él az a vágy, hogy minél szélesebb körben megismertessék Torockónak az erdélyi magyarság életében betöltött valódi szerepét.

Torockó a Kárpát-medence legépebben és leghitelesebben fennmaradt népi építészeti együttese és emellett figyelmet érdemel a település gazdag népviselete, hímzése, bútorfestészete és a temetkezési hagyománya is.

Torockó és Torockószentgyörgy egy közigazgatási egységet, ún. községet alkotnak. A legutóbbi népszámlálási adatok szerint a község lakóinak száma 1015 fő és 90%-uk magyar nemzetiségű.⁸⁹ Torockó hivatalos statisztikákban szereplő lakóinak száma körülbelül 500 fő és ebbe azok is beletartoznak, akiknek itt van a bejelentett lakóhelyük, azonban életvitelszerűen máshol élnek. Az állandó jelleggel Torockón élők száma azonban körülbelül maximum 300 fő. A lakosságnak legalább a 60%-a tartozik a nyugdíjas korosztályhoz.

Torockón a vastermelés és a feldolgozás a 18. század elejére érte el virágkorát. A település Erdély legjelentősebb vasműves központjává, bányavárosává vált és egészen a 19. század második feléig, a bányák kimerüléséig biztosította az itt élők megélhetését. A bányák kimerülése visszavetette a vassfeldolgozást és ezáltal a település fejlődését, ugyanakkor az 1870-ben bekövetkezett tűzvész is szükségessé tette Torockó épületeinek teljeskörű megújítását. Az anyagi lehetőségek szűkülése gátját jelentette a település fejlődésének, végeredményben azonban hozzájárult a porták eredeti formában és egységes stílusban történő megőrzéséhez, ami előrevetítette a falusi turizmus későbbi fejlődését is a településen.

Torockót többségében *unitárius hívek lakják*, a települést az 1500-as évektől az „unitárius Mekkaként” ismerték. A torockói unitárius gyülekezet saját alapítású bentlakásos iskolájába hosszú évszázadokon át Erdély több településéről érkeztek a diákok.

A település 1999-ben, a romániai műemlékvédelemben elsőként nyerte el az Europa Nostra-díjat a 138 hagyományos házból álló, egyedi népi építészeti együttesének helyreállításáért. A Kárpát-medence legépebben fennmaradt népi építészeti együtteseként 2012-től a Világörökség cím várományosa, 2017-ben pedig hungarikum minősítésben részesült. Ezt követően 2024-ben

⁸⁹ Torockó község 2021-es népességszáma. 3. táblázat. <https://www.recensamanromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive-characteristici-demografice/>

a romániai szakírókból álló FIJET Románia elismerésével lett gazdagabb, mely szerint a Székelykő lábánál fekvő települést tekintik *Románia elsősorú turisztikai célpontjának*.

A torockói műemlék jellegű házak védelmét az 1990-es években kezdték el megszervezni a Transylvania Trust Alapítvány megalakulását követően. Az épületek felmérése után a szakemberek megállapították, hogy a falu házainak harmada különösen értékes, több mint száz éves épület. *A három évtizeden át zajló műemlékmentő munka során közel százötven ház megújulását segítette elő Budapest V. kerülete Belváros-Lipótváros önkormányzata és a Transylvania Trust Alapítvány.* A támogatási program ugyan néhány éve véget ért, azonban több évtizeden keresztül ez ösztönözte az itt élőket Torockó épített örökségének tudatos védelmére és továbbörökítésére. A házak piros teteje, fehér fala és zöld ablakai tükrözik a torockói lakosság nemzeti hitvallását is.

Az itt élőket büszkeséggel töltik el *Torockó örökségértékei*. A lakosságban tudatosult, hogy ezeknek az értékeknek az őrzése az, ami őket évszázadokon át megtartotta. Ezért törekednek ezeket megőrizni és átörökíteni a következő generációknak. A torockói *népviséletet* ünnepekkor, rendezvények alkalmával öltik magukra az itt élők, a mindennapokban már nem hordják a viseletet. Bár a torockói viseletet napjainkban mesterségesen tartják életben, a torockói *hímzéskultúra* a mindennapok része a településen. A különböző hímző versenyeken és kiállításokon a torockói hímzésvilág gyakorta megjelenik, és a település néprajzi múzeumában is meg lehet vásárolni a torockói asszonyok által készített hímzéseket. A Torockói Unitárius Nőszövetség tagjai is gyakorolják a hímzést és a Duna Házban szintén szerveznek a torockói hímzéssel kapcsolatos tanfolyamokat. Ami a *bútorfestést* illeti, ez a tudás a múlt század elején elveszett, azonban a mesterséget az 1980-as évektől újjáélesztette Király Ferenc, akit Magyar Ezüst Érdemkeresztrel és a Népművészet Mestere címmel tüntettek ki 2024-ben. A Duna Házban is indítanak nyaranta bútorfestő tanfolyamokat, ahol nem csak a torockói művészek, hanem Erdély-szerte ismert művészek segítségével sajátíthatják el ezt a tevékenységet az érdeklődők. Torockónak jellegzetes a *gasztronómiája* is, vannak jellegzetes péksüteményei. A torockói ételek receptjeit a családok és a civil szervezetek őrzik. Torockó három vendéglátóhelyén, több szálláshelyén, valamint a rendezvények alkalmával ezeket az ételeket meg is lehet kóstolni. *A temetkezés* módja is sajátos a településen. A torockói temetkezés jellegzetessége a sziklasír, mellyel sem a szomszédos községekben, sem máshol az országban nem találkozhatunk. A magyarság körében nem jellemző Torockón kívül máshol a sírkamrás temetkezés.

Az előbb említett *kézzel fogható örökségértékek* mellett szólnunk kell a *szellemi értékekről* is. Torockóról nem lehet úgy beszélni, hogy ne ejtenénk szót az unitarizmusról, ami mindig is meghatározta az itt élők gondolkodásmódját és mentalitását. A település másik meghatározó szellemi értéke a vasbányászat emlékeihez kapcsolódik.

A település néprajzi múzeumában és több magántulajdonban levő kiállítóhelyén láthatjuk a település múltját és jelenét meghatározó értékeket: a vasbányászat eszközeit, a vasból előállított eszközöket, a varrottasokat, a népviséletet, a bútorfestészet emlékeit.

Torockó évszázadokra visszanyúló gazdag öröksége és hagyományai máig jelentős hatást gyakorolnak az itt élők életére. Ezért *jelen kutatással arra kerestük a választ, hogy Torockó*

hogyan, milyen eszközökkel erősíti a településen élők identitását, a lakosság településhez való kötődését, továbbá hogy Torockó örökségértékei milyen hatással vannak a települési és a térségi munkahelyteremtésre, valamint a közösségépítésre.

Kutatásunkban vizsgáltuk azt is, hogy, *milyen összefüggés van Torockó épített öröksége és Torockó turizmusa között napjainkban: Torockó épített öröksége mennyiben járul hozzá a vendégforgalom alakulásához, a települési és a térségi marketingtevékenység milyen eszközökkel tudja elősegíteni Torockó épített örökségének bemutatását, népszerűsítését.*

A kutatás során nyolc interjúalannyal készült interjú válaszait használtuk fel. Az interjúalanyok a település életét meghatározó alábbi intézmények, szervezetek vezetői és képviselői voltak: Torockói polgármestere; Torockó unitárius tiszteletese, a Kolozs-Tordai Egyházközség esperese; a Torockói Aktív Turizmus Egyesület elnöke; a Torockói Íjász Szer Egyesület elnöke; a Duna Ház igazgatója; a Torockói Néprajzi Múzeum igazgatója; a Király Vendégház tulajdonosa; Király Ferenc bútorkészítő.

A lakosság identitását vizsgáló témakörben az interjúalanyok kifejtették, hogy a korábbi években kevesen *költöztek* be a településre, mert a helybéliek nem adták el a lakásaikat, ragaszkodtak a családi örökséghez. Az idelátogató turistákat is nehezen fogadta el kezdetben a lakosság. Bár ez a szemlélet az évek során változott, azonban a mai napig látható az, hogy nemcsak a más nemzetiségűt, hanem a máshonnan érkező magyarul beszélőt is nehezen fogadják be a torockói lakosok. Ennek ellenére *piaci okok miatt több megüresedett házat adnak ma már el más nemzetiségűeknek, többek között román vásárlóknak is.* Torockó hírneve, földrajzi adottsága ugyanis felértékelte és megdrágította a torockói ingatlanokat, ezért *a helyi lakosok ma már nehezen tudnak megvásárolni egy eladásra kínált ingatlant.* Ez a tendencia egy ellentmondást is magában hordoz, hiszen *az itt élők ragaszkodnak a magyar identitásukhoz, és ezt úgy tudják hosszú távon fenntartani, ha magyar nemzetiségűeket fogadnak be.* A történelem során ez volt az egyetlen módja annak, hogy megmaradjanak magyarként ebben a román többségű közegben.

Torockón a turizmus a település legfontosabb foglalkoztató és munkahelyteremtő ágazatává vált, 80-90%-ban járul hozzá a munkahelyteremtéshez. A turizmus szezonális jellege következtében elsősorban nyáron látogatott a település, télen azonban kisebb a vendégforgalom. Ebből adódóan nehéz olyan munkaerőt találni, aki tud és hajlandó szezonálisan munkát vállalni. A kiszámíthatóbb megélhetés reményében az itt élők egy része ezért Kolozsváron, Nagyenyeden és Tordán dolgozik, egy részük pedig külföldre megy dolgozni, hogy azután a keresetét hazahozza.

Az interjúalanyok több olyan *szervezetet* és személyt is megneveztek, melyeknek szerepük van Torockó életének formálásában. Ezen szervezetek és személyek közül meghatározó szerepe van Torockó unitárius tiszteletesének, aki a település szellemi vezetőjeként sokat tesz a közösség összefogásáért. Az unitárius egyházközség mellett jelentős tevékenységet lát el a Duna Ház a kultúra- és a közösség-szervezésben. Az egyesületek, a múzeumok és a kiállítóhelyek, valamint a vállalkozások főként arra hivatottak, hogy az itteni turisztikai lehetőségeket hasznosítsák a gazdasági és a kulturális szempontokat szem előtt tartva. Torockó önkormányzatának tevékenységével kapcsolatban azonban megoszlanak a vélemények. Az önkormányzattól

nagyobb odaadást várna el az interjúalanyok többsége. Más vélemények szerint azonban a torockói önkormányzat sok mindent tesz a település érdekében.

Torockó az utóbbi évtizedekben *az erdélyi falusi turizmus egyik legfontosabb központjává vált*, ami köszönhető annak, hogy eredeti formában megtartotta épületeit és hagyományait. Emellett változatos szabadidő-eltöltési lehetőségeket kínál minden korosztálynak. A növekvő turisztikai kereslet hatására a településen eddig mintegy ötven tulajdonos szerezte meg a falusi turizmus működtetéséhez szükséges engedélyeket.

A *turisztikai kínálat* terén mennyiségi és minőségi növekedés is megvalósult a településen az elmúlt évtizedben: egyre több szálláshely és vendéglátóhely létesült, melyek törekszenek a minőségi szolgáltatások kialakítására. Ezen kívül az elmúlt évtizedben jelentős mértékben bővült a kulturális programkínálat is, köszönhetően főként a Duna Ház tevékenységének.

A pandémia időszakától kezdve a *kereslet összetételében és igényeiben szintén jelentősebb változás történt*. Az utazási korlátozások következtében a magyarországi turistákat belföldi turisták váltották fel a pandémia időszakában. A növekvő új keresleti szegmens által támasztott igények hatására a járványhelyzet időszakát követően további szálláshelyek létesültek Torockón, emellett minőségi fejlesztésekre is sor került. Az új célcsoporttá - a korábban csoportosan érkező turistákkal szemben – az egyéni utazók váltak, akik rövidebb időre, egy-egy hétvégére vagy két-három éjszakára érkeznek. A korábbi vendégkörhöz hasonlóan Torockó épített öröksége és a természeti értékei iránt érdeklődnek, a fő motiváció számukra is a pihenés és az aktív időtöltés.

Torockó vonzerejének és az elnyert kitüntető címeknek köszönhetően a *turisták száma is jelentős mértékben növekedett* az elmúlt években, ami azonban *a tömegturizmus veszélyét* és az ezzel kapcsolatos kihívásokat vetíti előre a település szervezetei és lakossága számára. A növekvő vendégforgalom következtében Torockó a nyugodt falusi létből könnyen túlszűfolt településsé válhat, a túlterheltség pedig negatívan befolyásolhatja a lakosság életminőségét, sőt, a vonzerejéből is veszíthet a település.

Ugyanakkor kihívást jelent a turisztikai vállalkozók, a turisták és a lakosság számára az is, hogy *a település alpinfrastruktúrája nem változott, és a vendégfogadási feltételek sem javultak az utóbbi években*. Problémát jelent, hogy az évente több ezer vendéget fogadó, Europa Nostra-díjas településen nincs kiépítve parkolóhely, nem működik sem az ivóvíz-, sem a szennyvízhálózat, a legtöbb mellékutca pedig nehezen járható.

Az interjúban a polgármester elmondta, hogy Torockó önkormányzata már elnyerte pályázatokon azokat a pénzeket, amelyek segítségével az ivóvízhálózatot és a teljes közművesítést ki tudja építeni. Torockó község vezetője a 2023-ban indult legnagyobb *beruházásként* a torockószentgyörgyi vár állagmegóvását emelte ki, ezen kívül további épületfelújítások is várhatók a közeljövőben ezen a településrészen. A polgármester véleménye szerint a nehezebb megélhetési feltételeket biztosító mezőgazdasági tevékenység helyett a falusi turizmus fejlesztése alternatívát jelenthet a Torockószentgyörgyön élők számára is. Több interjúalany úgy látja, hogy a polgármester elsősorban Torockószentgyörgy fejlesztésére fordít figyelmet és kevés figyelmet fordít Torockóra annak ellenére, hogy mielőbbi beavatkozásokat

igényelne a vendégfogadási feltételeinek javítása Torockón. Az unitárius egyháznak köszönhetően az egyházi tulajdonban levő épületeket érintő nagyobb horderejű felújítások is megvalósultak a településen az elmúlt években. A Duna Ház épületének megvásárlásával és felújításával szintén jelentős értékmentés történt Torockón az elmúlt tíz évben a Duna Médiaszolgáltató Nonprofit Zrt. jóvoltából.

A kutatási eredmények szerint viszonylag elszigetelten és párhuzamosan végzik a kommunikációt és a termékfejlesztést az egyes szervezetek, vállalkozások. *A turisztikai marketingtevékenység eddig nem jelent meg szervezeten Torockón.* Ezért is alapították meg a helyi turisztikai vállalkozók 2024-ben a Torockói Turisztikai Desztináció Menedzsment Egyesületet, melynek célja a település turisztikai marketingtevékenységének összefogása. A hosszabb ideje fennálló együttműködések között a *torockói unitárius egyházközség és a Duna Ház közötti együttműködést jó példaként* emelték ki a válaszadók. Eredményes továbbá a Duna Háznak a település más szervezeteivel való együttműködése is. Az is elmondható, hogy *a torockói unitárius egyház és a Duna Ház az értékek népszerűsítéséhez is nagy mértékben hozzájárul.* Megállapítható továbbá, hogy a 2017-ben elnyert *hungarikum címnek nagyobb hangsúlyt érdemes kapnia a település kommunikációjában* és a vendégházak promóciós tevékenységében. Torockó jelenleg az Europa Nostra-díj jelentőségét hangsúlyozza elsősorban.

A vizsgálat eredményei összességében megerősítették, hogy Torockó előkelő helyre került a romániai turisztikai szakemberek és főként a belföldi turisták mentális térképén, miközben a turisztikai kínálat is bővült a településen az elmúlt évtizedben. Ha azonban a turizmus szervezetségének szintjét és a turisztikai alpinfrastruktúrát nem sikerül megfelelő módon bővíteni, az ezzel kapcsolatos lemaradását nem hozza be a település, akkor Torockó középtávon veszíthet a vonzerejéből.

Összegezve elmondható, *hogy a kutatás során meghatározott hipotézis mindkét eleme igazolást nyert, azaz: a Torockón élők büszkék az identitásukra, az itt élők kötődnek a településükhöz. A munkahelyteremtés főként a falusi turizmusra épül, a közösségépítés alapját Torockó épített öröksége, a régmúlt hagyományai jelentik.*

8. IRODALOMJEGYZÉK

- Borbély István (1927): Régi Torockó. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Részvénytársaság, Kolozsvár.
Elérés: http://tudastar.unitarius.kemb.hu/dok/uj/Torocko_dr_Borbely_Istvan.pdf (Letöltve: 2024. január 22.)
- Erdélyi Értékek Tára. Kriza János Néprajzi Társaság. Elérés: <http://www.kjnt.ro/ertektar/ertek/torocko-epitett-oroksege-1> (Letöltve: 2024. február 07.)
- Furu Árpád (1999): A torockói értékvédő program. Művelődés, 52, 3: 2–4.
- Furu Árpád (2000): Torockó népi építészeti öröksége. Torockó értékvédő program. Korunk, 11, 5: 83–90.
- Furu Árpád, Szabó Bálint és Fejérdy Tamás (2006): Műemlékvédelem Torockón. Utilitas Kiadó, Kolozsvár.
- Hantz Lám Irén (2003): Torockó útikalauz. Erdélyi Híradó Könyv- és Lapkiadó, Kolozsvár.
- Hegedűs Csilla (2015): Torockó épített örökségének a Hungarikumok Gyűjteményébe történő felvételéhez. Kolozsvár. Elérés: <https://hungarikum.kormany.hu/download/f/ed/02000/Torocko%20epitett%20oroksege.pdf> (Letöltve: 2024. január 22.)
- Jankó János (1893): Torda, Aranyosszék, Toroczkó magyar (székely) népe. Néprajzi tanulmány. Magyar Földrajzi Társaság, Budapest.
- Kós Károly – Szentimrei Judit – Nagy Jenő – F. Halay Hajnal – Furu Árpád (2010): Torockói népművészet. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár.
- Orbán Balázs (1868): A Székelyföld leírása. Nyomtatott Panda és Frohna Könyvnyomdája, Pest. Elérés: <https://mek.oszk.hu/04800/04804/html/> (Letöltve: 2024. január 22.)
- Makkay József (2023): A kétszer felkelő nap vonzereje sem orvosolja a festői szépségű Torockó gondjait. KrónikaOnline, 2023. augusztus 19. Elérés: <https://kronikaonline.ro/erdelyi-hirek/a-ketszer-felkelo-nap-vonzereje-sem-orvosolja-a-festoi-szepsegu-torocko-gondjait#> (Letöltve: 2024. február 20.)
- Malonyai Dezső (1909): A magyar nép művészete II. kötet – A székelyföldi, a csángó és a torockói magyar nép művészete. Franklin-Társulat, Budapest. Elérés: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Malonyai-malonyai-dezso-a-magyar-nep-muveszete-1174D5/ii-kotet-a-szekelyfoldi-a-csango-es-a-torockoi-magyar-nep-muveszete-11792F/torocko-118016/> (Letöltve: 2024. február 08.)
- Nagy Jenő (1957): A torockói magyar népi öltözet. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest.
- Pál András (1973): A torockói sziklasírok. Keresztény Magvető, 79. évfolyam 2. szám, 92–97.

- Péti Márton (szerk. 2024): A többségében magyarlakta településterületek földrajza – A Kárpát-medencei magyar tömbös településterületek társadalmi-gazdasági helyzetének elemzése. Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest.
- Péti Márton – Szabó Balázs – Bali János – Hajdú Ágnes – Nádas Zsófia – Sütő Attila – Tózsér Anett – Bánhidai Csilla – Fogarasi Noémi – Lovász, Gergely et al. (2016): A Kárpát-medencei magyarság társadalmi-gazdasági helyzete és lehetséges fejlesztési irányai: Kutatási jelentés. Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest.
- Schwarcz Gyöngyi – Péterfi Petra (2019): Az erdélyi falugondnokság helyzete (2018–2019). Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest.
- Tamáská Máté (2015): Torockó felfedezései. A műemléki tér szociográfiája. Kriterion Kiadó, Kolozsvár. Elérés: http://real.mtak.hu/24949/1/Torocko_felfedezesei_A_u.pdf (Letöltve: 2024. február 13.)
- Tózsér Anett (2020): A magyar turizmus Kárpát-medence szintű kiterjesztésének lehetőségei. Turizmus Bulletin, 20, 4: 46–52. DOI: 10.14267/TURBULL.2020v20n5.5
- Wanek Ferenc (é.n.): A torockói vasművesség természeti háttere, társadalmi és kulturális hatása, hanyatlása és megőrzött emlékei. Elérés: http://www.ipari.bzlogi.hu/linkelt_dokumentumok/vaskultura_konferencia/docs/wanekf.pdf (Letöltve: 2024. február 14.)
- Források**
- Ahol a második napfelkelte is muzsikaszó mellett zajlik – vár a Double Rise fesztivál! Képmás Magazin, 2022. július 11. Elérés: <https://kepmas.hu/hu/double-rise-fesztival-ahol-masodik-napfelkelte-muzsikaszó-mellett-zajlik> (Letöltve: 2024. július 12.)
- A világörökség listájára kerülhet az erdélyi Torockó. Ma7, 2012. február 14. Elérés: <https://ma7.sk/kozelet/a-vilagorokseg-listajara-kerulhet-az-erdelyi-torocko> (Letöltve: 2024. február 20.)
- Az egyetemes magyar kultúrát is ünneplik Torockón. Magyar Nemzet, 2024. június 1. Elérés: <https://magyarnemzet.hu/kultura/2024/06/duna-napok-torocko-kulturnemzet> (Letöltve: 2024. július 12.)
- Bagdán Zsuzsanna (2021): Torockó – az egy Isten és a két napfelkelte faluja. Képmás Magazin, 2021. október 26. Elérés: <https://kepmas.hu/hu/torocko-az-egy-isten-es-ket-napfelkelte-faluja> (Letöltve: 2024. február 20.)
- Basa Emese (2022): Hálaadással ünnepelték a torockói unitárius templom belsejének felújítását. Maszol, 2022. december 05. Elérés: <https://maszol.ro/belfold/Halaadással-unnepeltek-a-torockoi-unitarius-templom-belsejének-felujitását> (Letöltve: 2024. július 19.)
- Basa Emese (2024): Elismerés: Torockót tekintik Románia elsőszámú turisztikai célpontjának. Maszol, 2024. február 15. Elérés: <https://maszol.ro/belfold/Rangos-turisztikai-elismeresben-reszesult-Torocko> (Letöltve: 2024. február 20.)
- Belváros-Lipótváros. Torockó. Elérés: <https://www.belvaros-lipotvaros.hu/torocko-romania> (Letöltve: 2024. július 17.)

- Cseke Csilla Photography. Temetkezés az erdélyi Torockón. Elérés:
<https://csillacseke.com/temetes-az-erdelyi-torockon/> (Letöltve: 2024. szeptember 24.)
- Csiki Judit (2023): Ahol kétszer kel fel a nap: Torockó, az élő skanzen. Meglepetés, 2023. január 10. Elérés: <https://meglepetes.hu/riportok/2023/01/10/ahol-ketszer-kel-fel-a-nap-torocko-az-elo-skanzen/> (Letöltve: 2024. július 19.)
- Farsangtemetés, Duna Ház. Elérés: <https://duna-haz.com/iden-is-farsangtemetes-tobb-100-eves-hagyomany-torockon/> (Letöltve: 2024. július 19.)
- Folytatja a világörökségi egyeztetést Hollókő és Torockó. Turizmus online, 2012. július 11. Elérés:
https://turizmusonline.hu/cikkek/egyeb/folytatja_a_vilagoroksegi_egyeztetest_holloko_es_torocko.html (Letöltve: 2024. július 15.)
- Gyöngyi Annamária (2022): Uniós pénzből újul meg a torockószentgyörgyi vár és a falu több épülete. Transtelex, 2022. október 24. Elérés:
<https://transtelex.ro/kozelet/2022/10/24/unios-penzbol-ujul-meg-a-torockoszentgyorgyi-var-es-a-falu-tobb-epulete> (Letöltve: 2024. február 20.)
- Határtalanul Program. Elérés: <https://hatartalanul.net/torda-aranyos-az-aranyos-menten-mocfoldig/> (2025. január 09.)
- Keszeg Vilmos: Farsangtemetés Torockón. Elérés:
https://torocko.org/dl/Keszeg_Vilmos_Farsangtemetes.pdf (Letöltve: 2024. július 12.)
- Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége.
Elérés: <https://civilportal.ro/ertekmentes/torocko/> (Letöltve: 2024. február 08.)
- Román Statisztikai Hivatal. Elérés: <https://insse.ro/cms/en> (Letöltve: 2024. szeptember 24.)
- Székely várrom Torockószentgyörgyön. ErdélyiNapló.ro, 2020. július 12. Elérés:
<https://erdelyinaplo.ro/elo-emlekezet/szekely-varrom-torockoszentgyorgyon> (Letöltve: 2024. május 08.)
- Testvértelépülés lett Hollókő Torockóval. Népújság, 2012. szeptember 03. Elérés:
<https://www.e-nepujsg.ro/articles/testvertelepules-lett-holloko-torockoval#> (Letöltve: 2024. július 15.)
- Testvértelépülésünk Romániában: Torockó. Tápiógyörgye község honlapja. Elérés:
<https://tapiogyorgye.hu/testvertelepulesunk-romaniaban-torocko> (Letöltve: 2024. július 17.)
- Torockó. Elérés: <https://torocko.eu/> (Letöltve: 2024. február 12.)
- Torockó. Események. Elérés: <https://torocko.org/esemenyek.html> (Letöltve: 2024. július 12.)
- Torockó (2018): Gasztroangyal 34. rész. Elérés: <https://www.youtube.com/watch?v=S-wdJH5sTy0&lc=UgwnyFxpj3afE4Ptot4AaABA> (Letöltve: 2024. december 02.)
- Torockó épített öröksége. Hungarikumok Gyűjteménye. Elérés:
<https://www.hungarikum.hu/hu/content/torock%C3%B3-%C3%A9p%C3%ADtett-%C3%B6r%C3%B6ks%C3%A9ge-0> (Letöltve: 2024. július 15.)

Torockó Értékvédő Program. Elérés: <http://www.transylvaniatrust.ro/hu/program/torocko-ertekvedo-program/#> (Letöltve: 2024. február 13.)

Torockói hímzések. A torockói hímzés hagyomány. Elérés: <http://users.atw.hu/torockoihimzes/> (Letöltve: 2024. február 14.)

Torockó község 2021-es népességszáma. 3. táblázat. Elérés: <https://www.recensamantromania.ro/rezultate-rpl-2021/rezultate-definitive-characteristici-demografice/> (Letöltve: 2025. január 06.)

Torockó Kulturális és Egészségvédő Egyesület. Elérés: <https://www.torockoegyesulet.hu/> (Letöltve: 2025. január 09.)

Torockói viselet. Kézikönyvtár. Magyar Néprajzi Lexikon. Arcanum. Elérés: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-neprajzi-lexikon-71DCC/tty-73D7D/torockoi-viselet-73F34/> (Letöltve: 2024. február 13.)

Torockói viselet dióhéjban. Elérés: https://netfolk.blog.hu/2013/06/18/torockoi_noi_viselet_diohejban (Letöltve: 2024. május 07.)

Torockó. Népművészet. Torockói festett bútor. Elérés: <https://torocko.org/nepmuveszet.html> (Letöltve: 2024. május 09.)

Torockó, Somodi kalács. Elérés: https://torocko.org/somodi_kalacs.html (Letöltve: 2024. július 19.)

Torockó. Vasfeldolgozás és bányászat Torockón. Elérés: <http://torocko.org/vasfeldolgozas.html> (Letöltve: 2024. február 14.)

Transylvania Trust: Torockó rövid története. Elérés: <https://www.transylvaniatrust.ro/hu/turistaterkep/torocko-rovid-tortenete/#> (Letöltve: 2025. január 09.)